

Radarweg 60
1043 NT Amsterdam

www.tno.nl

T +31 88 866 50 10

TNO-rapport

TNO 2020 P10030

Maatschappelijk draagvlak voor klimaat- en energiebeleid. Resultaten van een vragenlijstonderzoek

Datum	9 april 2020
Auteur(s)	Lieke Dreijerink Ruben Peuchen
Aantal pagina's	42 (incl. bijlagen)
Aantal bijlagen	2
Opdrachtgever	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Projectnaam	Duurzaam is het nieuwe normaal
Projectnummer	060.38259

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van TNO.

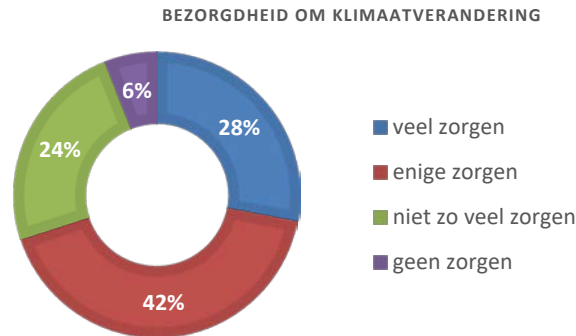
Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor opdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen de partijen gesloten overeenkomst.

Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© 2020 TNO

Samenvatting

Eind 2019 is een vragenlijstonderzoek gehouden onder 1.536 deelnemers. Deze steekproef was representatief voor Nederland.

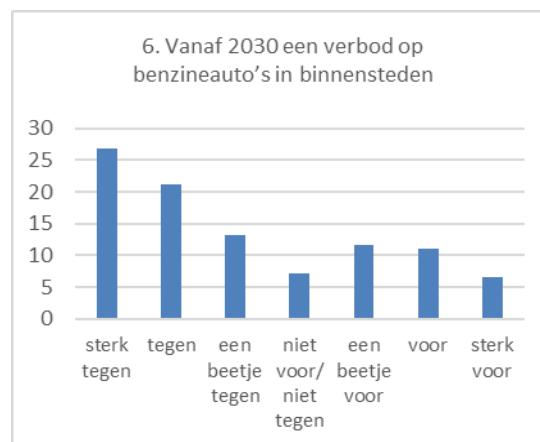
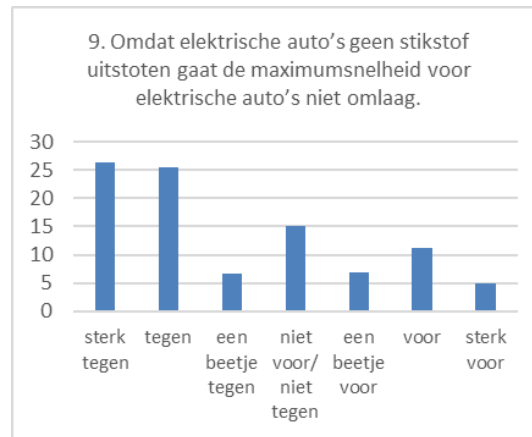
De meerderheid van de deelnemers maakt zich zorgen over klimaatverandering. Dit aandeel is over de jaren heen redelijk stabiel.

We hebben mensen 18 beleidsmaatregelen voorgelegd. Voor sommige maatregelen is veel draagvlak; bijvoorbeeld voor een CO₂-belasting voor bedrijven, of voor een communicatiecampagne over wat iedere Nederlander zelf kan doen voor het klimaat.

I

Er is minder draagvlak voor de (hypothetische) maatregelen dat elektrische auto's op snelwegen 130 km/uur zouden mogen blijven rijden en voor een verbod om vanaf 2030 benzineauto's in binnensteden te verbieden.

De resultaten laten zien dat draagvlak samenhangt met ervaren **eerlijkheid**: als een maatregel als eerlijker wordt ervaren dan is er meer draagvlak. Aangezien we in onze studie de samenhang hebben onderzocht en correlatie geen bewijs is van causaliteit, kan dit resultaat ook het omgekeerde betekenen: dat maatregelen waar meer draagvlak voor is als eerlijker worden ervaren.

Draagvlak hangt daarnaast samen met ervaren **effectiviteit**: als een maatregel als effectiever wordt ingeschat dan is er meer draagvlak. Andersom geldt ook dat maatregelen waar meer draagvlak voor is als effectiever worden ingeschat.

Ook **bezorgdheid** om klimaatverandering is van invloed op de mate van draagvlak voor klimaatbeleid. Als mensen zich minder of geen zorgen maken dan zijn zij vaker tegenstander van de voorgelegde beleidsmaatregelen.

Tot slot speelt wat mensen belangrijk vinden in hun leven, hun **waarden**, een rol. Als mensen de bescherming van natuur en milieu belangrijk vinden, dan zijn zij vaker voorstander van de voorgelegde beleidsmaatregelen.

We concluderen dat er redelijk wat draagvlak in de samenleving is voor klimaatmaatregelen. Met name communicatiemaatregelen kunnen op veel voorstanders rekenen, maar er is zeker ook draagvlak voor juridische en financiële maatregelen. Hoewel pas bij de invoering zal blijken hoe acceptabel maatregelen in het dagelijks leven daadwerkelijk gevonden worden, geeft onze studie een beeld van waar meer of minder ruimte voor maatregelen lijkt te zijn. Daarbij adviseren we om bij het

opstellen van beleid eerlijkheid en effectiviteit als belangrijke randvoorwaarden mee te nemen.

Inhoudsopgave

	Samenvatting	2
1	Inleiding	6
1.1	Introductie	6
1.2	Factoren die draagvlak bepalen	6
1.3	Casussen: elektrische auto's, warmtenetten en eiwittransitie	7
1.4	Leeswijzer	8
2	Methode	9
2.1	Respondenten en weegfactor	9
2.2	Vragenlijst	9
2.3	Analyse	12
3	Resultaten	13
3.1	Bezorgdheid over klimaatverandering	13
3.2	Bekendheid Klimaatakkoord	13
3.3	Persoonlijke waarden	14
3.4	Algemene (klimaat)maatregelen	15
3.5	Maatregelen gericht op elektrische auto's	18
3.6	Warmtenet maatregelen	21
3.7	Eiwittransitie maatregelen	24
3.8	Voorspellende factoren van draagvlak voor beleidsmaatregelen	27
4	Conclusies en discussie	31
4.1	Conclusies	31
4.2	Discussie	33
	Referenties	34
	Bijlage(n)	
	A Vragenlijst	
	B Tabel gewogen gemiddelden per maatregel	

1 Inleiding

1.1 Introductie

In het TNO kennisproject 'Duurzaam is het nieuwe normaal' bestuderen we maatschappelijke veranderingen in het verleden, het heden en de toekomst. Het project is om die reden onderverdeeld in drie inhoudelijke werkpakketten. In dit rapport beschrijven we een vragenlijstonderzoek uit het derde werkpakket gericht op de toekomst.

Om duurzaam het normaal te laten zijn, zijn er maatschappelijke veranderingen nodig. We zullen in een duurzame toekomst anders gaan wonen, ons anders gaan vervoeren, anders gaan eten, anders gaan consumeren. De overheid speelt een belangrijke rol in maatschappelijke verandering: voor verandering is onder andere beleid nodig. Met dit onderzoek willen we achterhalen in hoeverre mensen openstaan voor verandering in de (nabije) toekomst. Openstaan voor verandering hebben we in dit onderzoek gelijk gesteld aan de mate waarin er draagvlak is voor klimaatbeleid. De hoofdvraag waar we met ons onderzoek een antwoord op willen vinden is: *Wat is het maatschappelijk draagvlak voor toekomstige beleidsmaatregelen om klimaatverandering tegen te gaan?*

Om antwoord te geven op deze vraag hebben we een representatieve steekproef uit de Nederlandse samenleving bevroegd.

1.2 Factoren die draagvlak bepalen

In de huidige studie besloten we om naast het meten van draagvlak voor verschillende beleidsmaatregelen, een aantal belangrijke voorspellers uit te vragen.

Perceptie van eerlijkheid en effectiviteit

Uit studies blijkt dat verschillende factoren bepalend zijn voor de mate van draagvlak voor beleid. Een recent onderzoek van het PBL en SCP (Vringer en Carabain, 2019) liet zien dat eerlijkheid de sterkste voorspeller was van draagvlak voor vier regelingen gericht op afvalrecycling en op energiebesparing in huis. Daarnaast bleek het algemene draagvlak te worden beïnvloed door de mate waarin de regeling met ieders situatie rekening houdt, en de mate waarin ze uitvoerbaar zijn, helpen en duidelijk zijn. Ook eerdere studies lieten zien dat beleidsmaatregelen minder acceptabel worden gevonden als ze als oneerlijk worden ervaren, en daarnaast als ze keuzevrijheid sterk beïnvloeden, of als mensen van mening zijn dat de maatregelen niet effectief zullen zijn in het verminderen van de milieuproblemen waar ze op gericht zijn (o.a. Jakobsson, Fujii en Gärling, 2000; Steg, Dreijerink en Abrahamse, 2006). Bovendien bleek dat beleidsmaatregelen acceptabeler worden gevonden als mensen zich bewust zijn van de problemen die spelen, zich daar verantwoordelijk voor voelen en een morele verplichting voelen om bij te dragen bij de oplossing van deze problemen (Steg, Dreijerink en Abrahamse, 2005). Ook persoonlijke waarden spelen daarbij een rol.

Persoonlijke waarden

Mensen hebben verschillende persoonlijke waarden die zij in hun leven nastreven. De meest officiële definitie van waarden is dat zij 'wenselijke, trans-situationele doelen zijn, variërend in belangrijkheid, die dienen als leidende beginselen in het leven van een persoon of andere sociale entiteit' (Schwartz, 1994). Schwartz en zijn collega's hebben verschillende onderzoeken gedaan die suggereren dat waardentypen universeel zijn (Schwartz, 1994; Schwartz et al., 2012). Een patroon van tien typen komt consequent naar voren: kracht, prestatie, hedonisme, stimulatie, zelfsturing, universalisme, welwillendheid, traditie, conformiteit en veiligheid. Deze typen passen op twee onderliggende dimensies (zie Figuur 1.1).

Figuur 1.1. Waardendimensies van Schwartz

Studies laten zien dat de twee beschreven waardedimensies op verschillende manieren gerelateerd zijn aan milieu-attitudes en gedragingen (zie bijvoorbeeld Abrahamse & Steg, 2011; Graham & Abrahamse, 2017; Kalof, Dietz, Stern & Guagnano, 1999). Mensen die sterk instemmen met zelf-overstijgende (*self-transcendence*) waarden zijn meer geneigd om positieve milieu-attitudes en milieubeliefs te onderschrijven en milieuvriendelijk gedrag te vertonen. Ook zijn zij geneigd milieubeleid meer te accepteren (Steg e.a., 2005). Mensen die de waarden voor zelfverbetering (*self-enhancement*) onderschrijven, zijn juist minder geneigd om zich bezig te houden met milieuvriendelijk gedrag. Openheid voor verandering waarden hebben een positieve relatie met milieuvriendelijk gedrag, terwijl traditionele waarden juist een negatieve relatie met milieuvriendelijk gedrag hebben. Deze relatie tussen de dimensie openheid/traditie en milieuvriendelijk gedrag is meestal zwakker dan tussen de dimensie zelfverbetering/zelfoverstijging (Abrahamse, 2019).

1.3 Casussen: elektrische auto's, warmtenetten en eiwittransitie

Om klimaatverandering tegen te gaan, worden maatregelen op allerlei verschillende onderwerpen voorgesteld en ontwikkeld: van mobiliteit, tot de industrie, tot voedsel, etc. In ons onderzoek hebben we de drie casussen waar we ook in werkpakket twee (ofwel een ander onderdeel van ons project) op hebben gefocust als uitgangspunt genomen: elektrische auto's, warmtenetten en de eiwittransitie. Dit laatste onderwerp gaat over het eten van meer plantaardige eiwitten. In werkpakket

twee hebben we bekeken hoe mensen met deze onderwerpen in aanraking komen en welke persoonlijke waarden hierbij een rol spelen.

1.4 Leeswijzer

In Hoofdstuk 2 gaan we in op de methode: hoe we het onderzoek hebben uitgevoerd en welke vragen we aan respondenten hebben voorgelegd. In Hoofdstuk 3 beschrijven we de resultaten, en in Hoofdstuk 4 trekken we een aantal conclusies.

2 Methode

2.1 Respondenten en weegfactor

Marktonderzoeksbureau I&O Research heeft half november 2019 een online vragenlijst uitgezet onder een representatieve steekproef van haar panel. In totaal hebben 1.536 panelleden de vragenlijst ingevuld.

In deze steekproef bevonden zich 54% mannen en 46% vrouwen. Hun opleidingsniveau varieerde van lager opgeleid (24%), gemiddeld opgeleid (35%) tot hoger opgeleid (41%). De leeftijd varieerde van 14% in de categorie 18-39 jaar, 39% in de categorie 40-64 jaar en 47% was 65 jaar of ouder.

Omdat de samenstelling van de steekproef op deze variabelen (geslacht, opleiding en leeftijd) niet geheel representatief was voor de Nederlandse samenleving, is een weegfactor toegepast. Deze weegfactor varieerde van 0,34 tot en met 3,25. De samenstelling van de Nederlandse samenleving is door I&O Research gebaseerd op actuele CBS cijfers.

2.2 Vragenlijst

De vragenlijst ging in op de onderstaande onderwerpen. De complete vragenlijst is in bijlage A bijgevoegd.

Persoonlijke waarden

Waarden werden gemeten met behulp van de gevalideerde universele waardenschaal van Schwartz (1992), aangepast door Stern, Dietz en Guagnano (1998). Respondenten kregen in totaal 13 waarden voorgelegd en hen werd gevraagd om aan te geven op een schaal van -1 (tegen mijn principes), 0 (niet belangrijk), 7 (zeer belangrijk) in hoeverre deze waarden leidend waren in hun leven. In onze lijst zaten drie items over hedonistische waarden (zoals "Plezier: het voldoen aan behoeften"), vijf items over egoïstische waarden (zoals "Sociale macht: controle over anderen, dominantie"), vier items over altruïstische waarden (zoals "Gelijkheid: gelijke kansen voor iedereen"), en vier items over biosferische waarden (zoals "Respect voor de natuur: in harmonie met andere soorten").

Bezorgdheid over klimaatverandering

Bezorgdheid werd gemeten met behulp van een vraag die marktonderzoeksbureau I&O Research sinds eind 2015 stelt: "In hoeverre maakt u zich zorgen over de uitstoot van broeikasgassen (CO₂), de klimaatverandering en de effecten daarvan voor het milieu?". Respondenten scoorden hun antwoord op een vijf punt schaal van 1 (veel zorgen) tot 5 (geen zorgen).

Bekendheid met het Klimaatakkoord

Respondenten werd gevraagd in hoeverre ze bekend zijn met het Klimaatakkoord. Ook hier maakten we gebruik van een vraag die I&O Research eerder stelde: "In hoeverre bent u bekend met het Klimaatakkoord?". De antwoordcategorieën varieerden van niet mee bekend (1) tot mee bekend en ken de inhoud (4).

Draagvlak voor beleidsmaatregelen

Draagvlak voor beleidsmaatregelen is gemeten met de vraag “In welke mate bent u voor- of tegen de volgende maatregelen?”, met antwoordcategorieën op een schaal van 1 (sterk tegen) tot 7 (sterk voor). Daarnaast was er een categorie weet niet/geen mening.

Allereerst hebben we respondenten vier algemene (klimaat)maatregelen voorgelegd, die niet gebonden waren aan een van de geselecteerde onderwerpen (elektrische auto's, warmtenetten, eiwittransitie). Deze maatregelen hebben we gevarieerd naar type beleidsinstrument: juridisch (gebod, verbod of wetgeving), financieel of communicatief (zie Tabel 2.1). Daarnaast hebben we een vraag over draagvlak voor inkomstenbelasting toegevoegd (vraag 3 in onderstaande tabel) om onze resultaten te kunnen benchmarken.

Tabel 2.1. Algemene maatregelen

Maatregel	Type beleidsinstrument
1. Een CO ₂ -belasting voor bedrijven. Als een bedrijf meer CO ₂ -uitstoot moet het meer belasting betalen	Financieel
2. Maximum aan CO ₂ -uitstoot voor huishoudens. Als een huishouden meer wil uitstoten dan dit maximum, dan moet het extra rechten kopen of ruilen met mensen die minder CO ₂ uitstoten.	Juridisch
3. Inkomstenbelasting. Naarmate iemand meer geld verdient, betaalt hij of zij meer algemene belasting.	Financieel
4. Informatiecampagne over wat iedere Nederlander zelf kan doen voor het klimaat.	Communicatie

Om respondenten niet te veel vragen te stellen hebben we de gehele steekproef vier algemene maatregelen voorgelegd en daarnaast maatregelen over twee onderwerpen, ofwel elektrische auto's en warmtenetten, ofwel elektrische auto's en de eiwittransitie, ofwel warmtenetten en de eiwittransitie.

De maatregelen die we respondenten hebben voorgelegd kwamen deels uit het Klimaatakkoord en deels uit onze bestudering van de casussen in werkpakket 2, waarin we verschillende oplossingsrichtingen en ideeën voor effectief beleid hebben geïdentificeerd. De maatregelen zijn voor het grootste deel nog niet uitgewerkt en toegepast in de praktijk. Met name van de hypothetische maatregelen die wij uit het andere werkpakket hebben gedestilleerd, is het onzeker en in sommige gevallen mogelijk onwaarschijnlijk of ze daadwerkelijk zullen worden uitgevoerd. Ook de maatregelen over elektrische auto's, warmtenetten, en de eiwittransitie hebben we gevarieerd naar type beleidsinstrument: juridisch, financieel of communicatief (zie Tabel 2.2). Aangezien in het Klimaatakkoord niet voor alle onderwerpen maatregelen beschreven staan, is er enige variatie in het aantal maatregelen per type maatregel per onderwerp. Zo zijn er bijvoorbeeld twee financiële maatregelen bij elektrische auto's en warmtenetten, daar waar er voor de eiwittransitie er één is.

Tabel 2.2. Maatregelen per categorie

Maatregel	Categorie en type
5. Tot 2024 geen wegenbelasting en aankoopbelasting (BPM) voor elektrische auto's	Elektrische auto's Financieel
6. Vanaf 2030 een verbod op benzineauto's in binnensteden. Alleen elektrische auto's mogen binnensteden nog in.	Elektrische auto's Juridisch
7. De overheid verzorgt een website over de voordelen van elektrisch vervoer.	Elektrische auto's Communicatie
8. Als je een kleinere elektrische auto koopt krijg je meer subsidie dan als je een grotere elektrische auto koopt.	Elektrische auto's Financieel
9. Omdat elektrische auto's geen stikstof uitstoten gaat de maximumsnelheid voor elektrische auto's niet omlaag. Zij mogen op snelwegen 130 km/uur blijven rijden.	Elektrische auto's Juridisch
10. Een informatiecampagne door de overheid over wat er in iedere wijk mogelijk is met een warmtenet.	Warmtenetten Communicatie
11. Bewoners krijgen het voor het zeggen in hun wijk: zij bepalen met elkaar hoe ze in de toekomst hun woningen verwarmen.	Warmtenetten Juridisch
12. Meer betalen voor aardgas. Het geld dat dit oplevert wordt besteed aan subsidies voor het energiezuinig maken van woningen.	Warmtenetten Financieel
13. De woningcorporaties betalen voortaan de energierekening van huurders. Hierdoor zullen corporaties sneller geneigd zijn woningen energiezuinig maken. De huurprijs gaat voor huurders wat omhoog.	Warmtenetten Financieel
14. Warmtenetten hebben veelal één eigenaar die ook de warmte levert. Burgers moeten de vrijheid hebben om zelf voor een warmteleverancier te kiezen.	Warmtenetten Juridisch
15. Informatie voor consumenten over hoe milieu- en diervriendelijk voedsel geproduceerd is, bijvoorbeeld via een app of website.	Eiwittransitie Communicatie
16. De prijs voor milieubelasting verplicht meenemen in de prijs van producten in de winkel. Producten met dierlijke ingrediënten (zoals vlees, vis, kaas of eieren) worden dan duurder.	Eiwittransitie Financieel
17. In de kantines en restaurants van alle overheidsgebouwen geen vlees en vis verkopen.	Eiwittransitie Juridisch
18. Een informatiecampagne van de overheid over hoe mensen meer plantaardige producten (zoals groente, bonen en peulvruchten) en minder dierlijke producten (zoals vlees, vis, kaas of eieren) kunnen eten.	Eiwittransitie Communicatie

Effectiviteit van maatregelen

Vervolgens hebben we gevraagd in hoeverre respondenten dachten dat de maatregelen die hen werden voorgelegd leiden tot een vermindering van klimaatverandering, op een schaal van 1 (totaal niet verminderen) tot 7 (sterk verminderen). Daarnaast was er een categorie weet niet/ geen mening.

Eerlijkheid van maatregelen

Tot slot hebben we aan respondenten gevraagd of de maatregelen die hen werden voorgelegd rekening houden met iedereen (eerlijk zijn), op een schaal van 1 (zeer oneerlijk) tot 7 (zeer eerlijk). Daarnaast was er een categorie weet niet/ geen

mening. Voor de algemene beleidsmaatregel 'inkomstenbelasting' hebben we niet naar het effect op klimaatverandering gevraagd, omdat deze maatregel daar niet op is gericht.

Demografische kenmerken

De gegevens over demografische kenmerken geslacht, opleidingsniveau en leeftijd van de respondenten waren bekend bij I&O Research. Deze zijn gekoppeld aan onze vragenlijst.

2.3 Analyse

De data van de vragenlijst zijn geanalyseerd met behulp van SPSS. De resultaten zijn deels beschrijvend: we hebben gemiddelden berekend en verschillende maatregelen samengenomen.

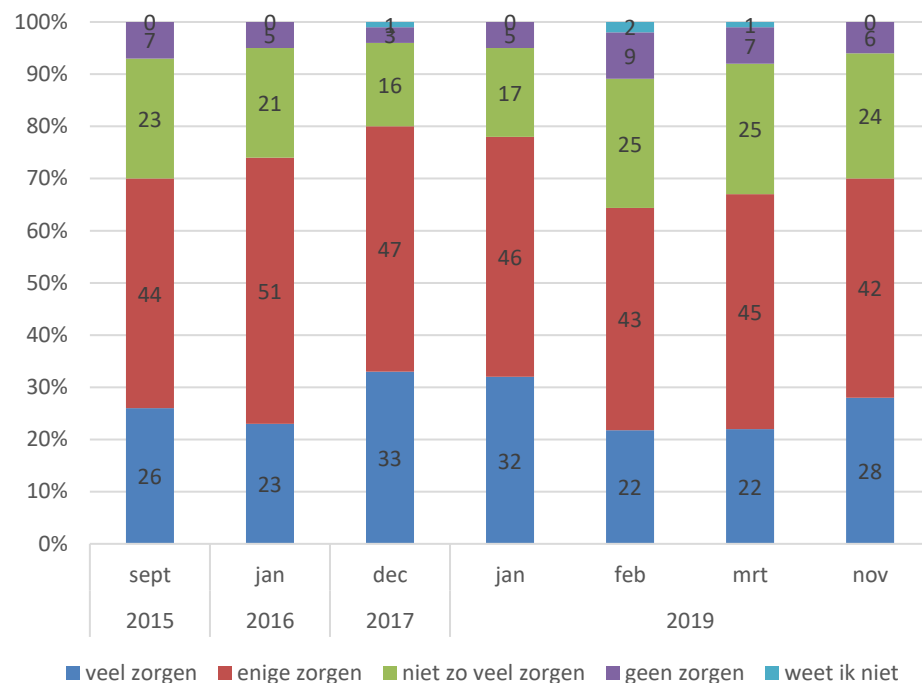
Daarnaast gaan we in op de samenhang tussen verschillende factoren en het gemeten draagvlak voor beleidsmaatregelen. Deze samenhang hebben we geanalyseerd door correlaties te berekenen en een aantal regressiemodellen op te stellen. In deze modellen was de mate van draagvlak steeds de afhankelijke variabele. We namen effectiviteit, eerlijkheid, persoonlijke waarden en bezorgdheid mee als onafhankelijke variabelen. In het geval van de correlaties en regressiemodellen zijn de in 2.1 beschreven weegfactoren niet toegepast; het gaat immers om de relaties tussen verschillende factoren waarbij representativiteit voor de Nederlandse bevolking niet van belang is.

3 Resultaten

3.1 Bezorgdheid over klimaatverandering

Een meerderheid van de respondenten maakt zich zorgen (70%) over de uitstoot van broeikasgassen (CO₂), de klimaatverandering en de effecten daarvan voor het milieu. 24% maakt zich niet zo veel zorgen, en 6% maakt zich geen zorgen.

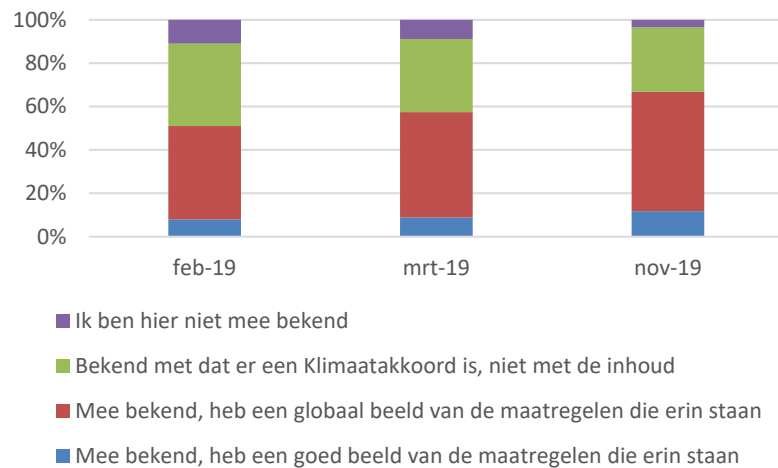
I&O Research onderzoekt sinds 2015 de mate van bezorgdheid over klimaatverandering. Als we kijken naar bezorgdheid sinds eind 2015, dan lijkt bezorgdheid wel wat te fluctueren maar er lijkt geen op- of neerwaartse trend in aanwezig (zie Figuur 3.1). Zo zijn de resultaten van onze peiling in november 2019 redelijk vergelijkbaar met de resultaten uit september 2015. De mate van bezorgdheid heeft wel hoger gelegen, maar ook lager.

Figuur 3.1. I&O Research trend in bezorgdheid over uitstoot van broeikasgassen (CO₂), klimaatverandering en effecten daarvan voor het milieu. (TNO meting 11-2019: n=1.536)

3.2 Bekendheid Klimaatakkoord

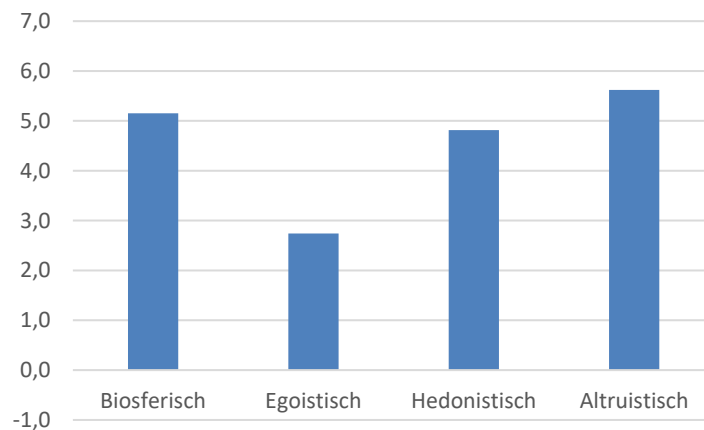
I&O Research heeft in 2019 de bekendheid met het Klimaatakkoord een aantal keer onderzocht. Sinds het begin van 2019 geeft een groeiend aandeel van de respondenten aan bekend te zijn met het Klimaatakkoord (zie Figuur 3.2).

Figuur 3.2. I&O Research onderzoeken naar bekendheid met het Klimaatakkoord op drie momenten in 2019 (TNO meting 11-2019, n=1.536)

3.3 Persoonlijke waarden

De waardenschaal maakt een goed onderscheid tussen altruïstische, biosferische, egoïstische en hedonistische waarden. Een factoranalyse liet namelijk zien dat de items die gedefinieerd staan als altruïstisch, biosferisch, egoïstisch en hedonistisch inderdaad ook het hoogst laadden op hun eigen factor. Uitzondering was het item 'Een vreedzame wereld' dat iets hoger laadde op de factor biosferisch dan op de factor altruïstisch (0.51 vs 0.44). We besloten dit item toch in de oorspronkelijke groep van altruïstische waarden te houden. De interne consistenties van alle vier waardentype groepen bleek goed (respectievelijk Cronbach's alpha's van .69, .85, .79, .74). Om die reden hebben we een totaalscore per waarde gecreëerd.

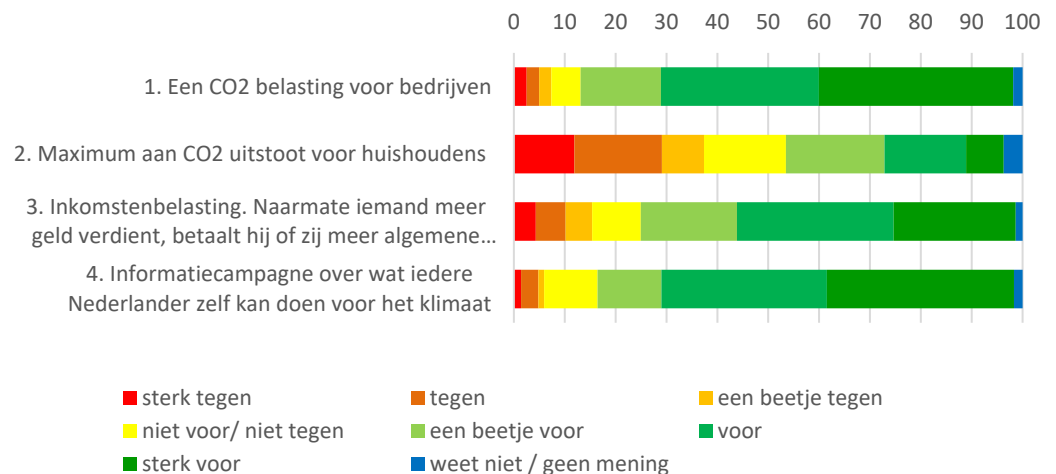
Figuur 3.3. Belang dat respondenten gemiddeld hechten aan waardengroep (n=1.536)

De resultaten laten zien dat de respondenten gemiddeld het meeste waarde hechten aan altruïstische (Mean=5,6; Standaard Deviatie=1,0)¹, en biosferische (M=5,2; S.D.=1,4) waarden. Vervolgens vinden zij hedonistische waarden (M=4,8; S.D.=1,3) en in mindere mate egoïstische waarden (M=2,7; S.D.=1,4) belangrijk (zie ook Figuur 3.3).

3.4 Algemene (klimaat)maatregelen

3.4.1 Draagvlak

De resultaten laten zien dat ruim 8 op de 10 respondenten een beetje tot sterk voorstander is van een CO₂-belasting voor bedrijven (zie Figuur 3.4). Ongeveer hetzelfde aantal respondenten is een beetje tot sterk voorstander van een informatiecampagne. Het stellen van een maximum aan CO₂-uitstoot voor huishoudens geeft een gemixt beeld: ongeveer 4 op de 10 is voorstanders en 4 op de tien is tegenstander. De gemiddelden en standaarddeviaties per maatregel zijn te vinden in de tabel in Bijlage B.

Figuur 3.4. Draagvlak algemene maatregelen, in % (n=1.536)

Om onze studie af te kunnen zetten ('benchmarken') tegen eerdere studies naar draagvlak, hebben we naast de drie gerapporteerde algemene klimaatmaatregelen gevraagd naar draagvlak voor 'inkomstenbelasting'. Het jaarlijkse onderzoek van de Belastingdienst naar de belastingmoraal, ofwel de intrinsieke motivatie om belasting te betalen, laat een gemiddeld moraal van een 3,6 op een vijf puntschaal van negatief tot positief zien (Belastingdienst, 2019). Uit onze studie blijkt dat 74% van de respondenten voorstander is van het heffen van inkomstenbelasting; de gemiddelde score is met 5,2 (S.D.=1,7) redelijk hoog². Als we onze score op een zeven puntschaal omrekenen naar een 5-puntschaal, dan komen we uit op een gemiddelde score van 3,7. Het door ons gevonden draagvlak voor inkomstenbelasting is met andere woorden vrij vergelijkbaar met het recente

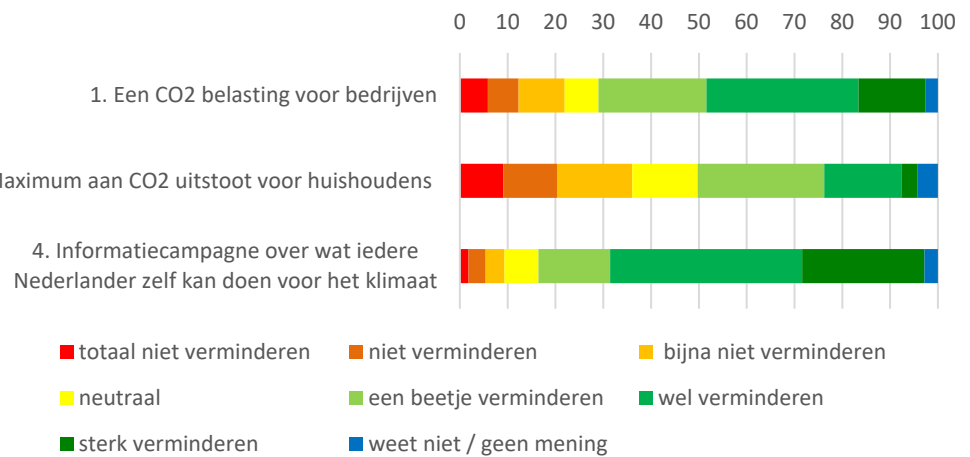
¹ We duiden in dit rapport het gemiddelde ('mean') aan met de gebruikelijke M, en de standaard deviatie met S.D.

² Bij het berekenen van de gemiddelden hebben we de categorie 'weet niet/ geen mening' weggelaten. Zie ook Bijlage B.

Belastingdienst onderzoek naar belastingmoraal. Dit onderschrijft de mate van representativiteit van onze studie.

3.4.2 Effectiviteit

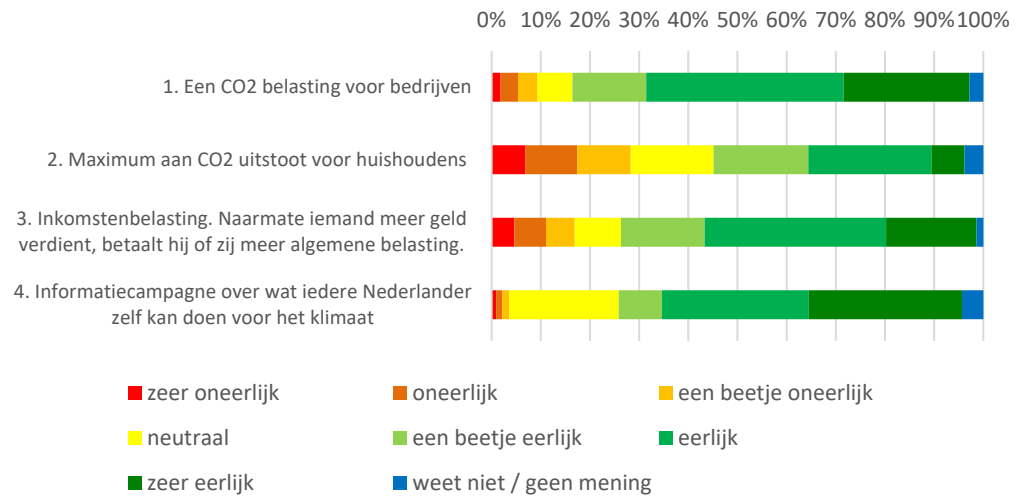
Drie van de vier respondenten denkt dat een CO₂ belasting voor bedrijven minimaal een beetje effectief tot zeer effectief is (zie Figuur 3.5). Over het effect van een maximum aan de CO₂-uitstoot voor huishoudens zijn mensen minder eensgezind: ongeveer de helft van de respondenten staat minimaal neutraal of negatief tegenover de effectiviteit van deze maatregel. Ruim acht op de tien respondenten geeft aan dat een informatiecampagne van de overheid over wat iedere Nederlander zelf kan doen voor het klimaat een beetje tot sterk kan bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering. Het item over inkomstenbelasting hebben we vanwege de relevantie voor het tegengaan van klimaatverandering niet in deze vraag meegenomen.

Figuur 3.5. Ingeschatte effectiviteit (zal klimaatverandering niet/wel verminderen) algemene maatregelen, in % (n=1.536)

3.4.3 Eerlijkheid

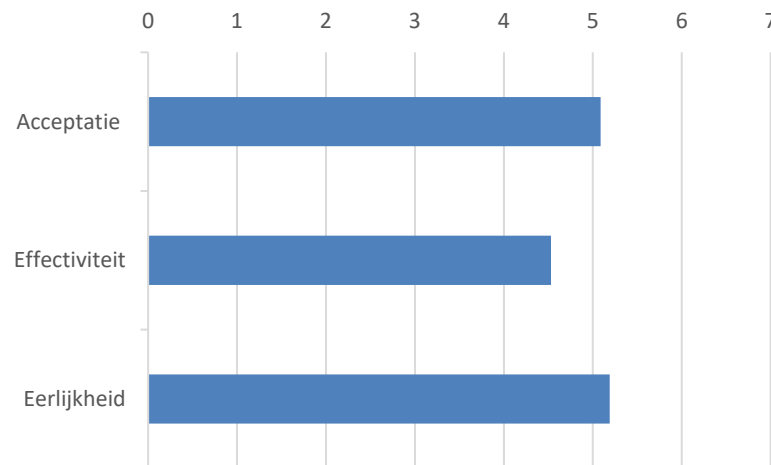
Een CO₂-belasting voor bedrijven wordt door acht van de tien respondenten een beetje eerlijk tot zeer eerlijk gevonden (zie Figuur 3.6). De maximum CO₂-uitstoot voor huishoudens vindt ongeveer de helft van de ondervraagden eerlijk. Voor zowel inkomstenbelasting als een informatiecampagne geldt dat ongeveer driekwart van de ondervraagden dit als een beetje tot een zeer eerlijke maatregel beoordeelt.

Figuur 3.6. Eerlijkheid algemene maatregelen, in % (n=1.536)

3.4.4 Gemiddeld draagvlak, ingeschatte effect en eerlijkheid

Gemiddeld genomen is het draagvlak voor de vier algemene maatregelen redelijk hoog ($M=5.1$, $SD=1.6$; zie ook onderstaande Figuur 3.7). Daarnaast worden de algemene maatregelen gemiddeld gezien als effectief tegen klimaatverandering beschouwd ($M=4.5$, $SD=1.6$). De respondenten vinden de algemene maatregelen gemiddeld genomen bovendien eerlijk ($M=5.2$, $SD=1.5$).

Figuur 3.7. Gemiddeld draagvlak, effectiviteit en eerlijkheid van algemene maatregelen

3.4.5 Samenhang tussen factoren

In de voorgaande paragrafen hebben we de resultaten wat betreft bezorgdheid, persoonlijke waarden, en de mate van draagvlak, ingeschatte effectiviteit en eerlijkheid van verschillende maatregelen beschreven. Onze verwachting is dat de mate van draagvlak wordt beïnvloed door deze andere factoren. We hebben daarom de voorspellende waarde van deze factoren geanalyseerd in een aantal lineaire regressiemodellen. Hieronder wordt het eerste model beschreven.

In het eerste model namen we het gemiddelde draagvlak voor de vier algemene maatregelen als afhankelijke variabele, en de gemiddelde gepercipieerde effectiviteit van de algemene maatregelen (met uitzondering van ‘inkomstenbelasting’) en gemiddelde gepercipieerde eerlijkheid van de algemene maatregelen, persoonlijke waarden en bezorgdheid als onafhankelijke variabelen. Deze hebben we *stepwise* toegevoegd in een regressiemodel.

Effectiviteit, eerlijkheid, bezorgdheid, biosferische en hedonistische waarden bleken een significante hoeveelheid variantie van draagvlak te verklaren: $F(5, 1511) = 810,880$, $p = .000$, $R_{adj}^2 = .73$. Een verklaarde variantie van 73% is aan de hoge kant. Dit impliceert dat 73% van de variatie in de draagvlak scores door deze factoren kan worden verklaard. De gewichten (bèta's) geven een indicatie van de bijdrage van iedere factor (zie Tabel 3.1). Eerlijkheid blijkt in dit model de sterkste voorspeller van draagvlak, met een bèta van 0.6. Bezorgdheid om klimaatverandering heeft in dit model een negatief gewicht: bèta = -0.182. Aangezien bezorgdheid op een schaal van veel zorgen (1) tot helemaal geen zorgen (5) is gemeten, betekent dit dat bij veel zorgen over klimaatverandering er 0.18 van de draagvlakscore afgaat, en er in het geval van geen zorgen ($5 \cdot -0.18 =$) 0.91 van het draagvlak afgaat. Hoe minder zorgen mensen zich maken, hoe lager hun draagvlak zij voor de vier algemene maatregelen.

Vervolgens is effectiviteit een significante voorspeller van draagvlak (bèta = 0.145). Tot slot blijken de mate van het belang dat mensen hechten aan biosferische en hedonistische waarden van invloed op de mate van draagvlak.

Tabel 3.1. Regressiegewichten draagvlak algemene maatregelen

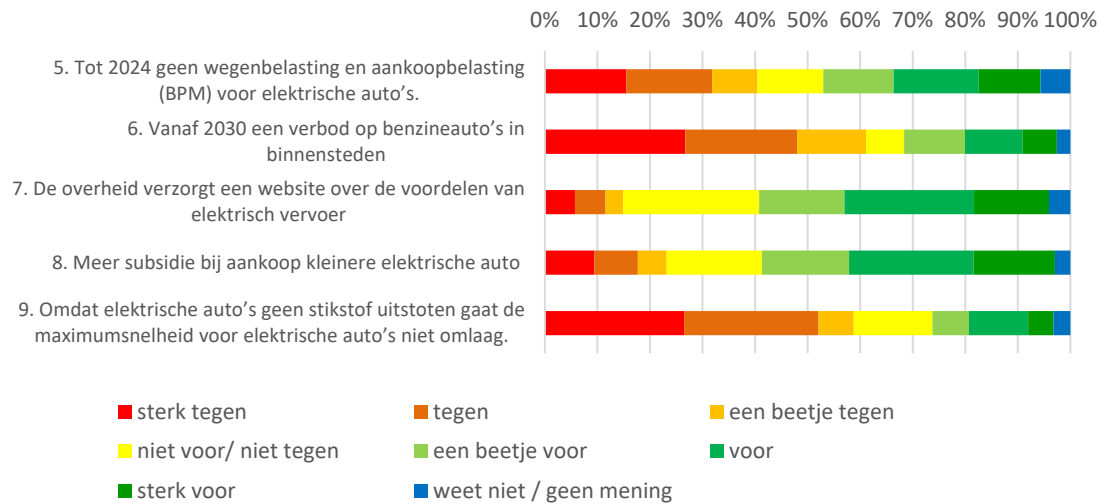
	Bèta	t	p-waarde
Eerlijkheid	0,600	34,158	,000
Bezorgdheid	-0,182	-9,901	,000
Effectiviteit	0,145	8,501	,000
Biosferische waarden	0,092	5,720	,000
Hedonistische waarden	-0,033	-2,293	,022
Altruïstische waarden	0,032	1,955	,051
Egoïstische waarden	-0,006	-0,377	,706

De persoonlijke waarden egoïsme en altruïsme bleek geen significante voorspellers van draagvlak en is daarom niet in het model meegenomen.

3.5 Maatregelen gericht op elektrische auto's

3.5.1 Draagvlak

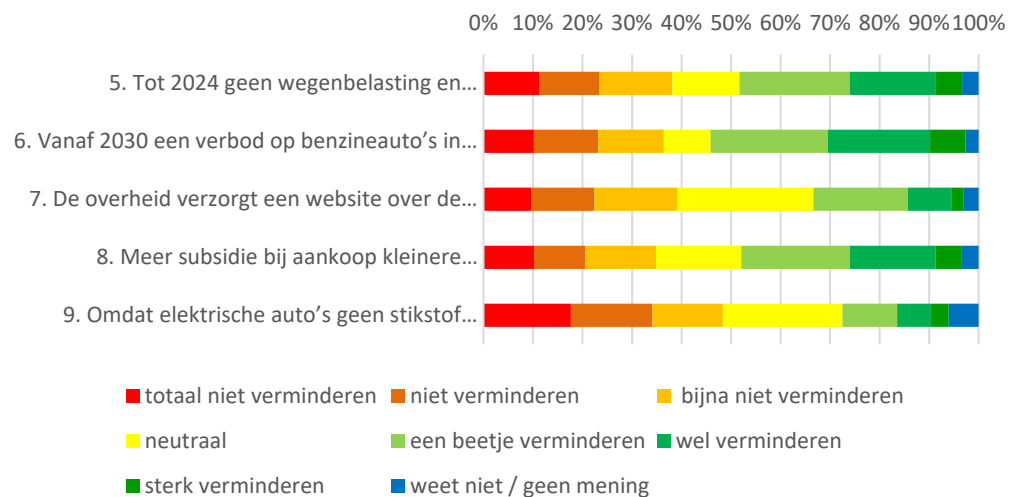
Bij de vijf maatregelen gericht op elektrische auto's is de mate van draagvlak voor de subsidie in het voordeel van kleinere elektrische auto's en een website vanuit de overheid: 55% voorstander (zie Figuur 3.8). De overige drie maatregelen kunnen op minder steun rekenen; 41% is voorstander van geen wegenbelasting tot 2024 voor elektrische auto's, 29% is voorstander van een verbod in de binnenstad vanaf 2030 en 23% is voor een hogere snelheidslimiet van 130 km/uur voor elektrische auto's.

Figuur 3.8. Draagvlak voor maatregelen elektrische auto's, in % (n=997)

3.5.2 Effectiviteit

Vervolgens hebben we respondenten gevraagd de effectiviteit van de maatregelen in te schatten. Bij zowel de maatregelen voor meer subsidie voor kleinere auto's, een verbod op benzineauto's in binnensteden als bij vrijstelling van belastingen voor elektrische auto's reageert ongeveer 45 tot 50% van de respondenten positief (zie Figuur 3.9). De scores voor de maximale snelheid van 130 km/per uur voor elektrische auto's en website vanuit de overheid liggen lager, met respectievelijk 1 op de 5 en 1 op de 3 respondenten die verwachten dat door deze maatregelen klimaatverandering een beetje tot sterk zal verminderen.

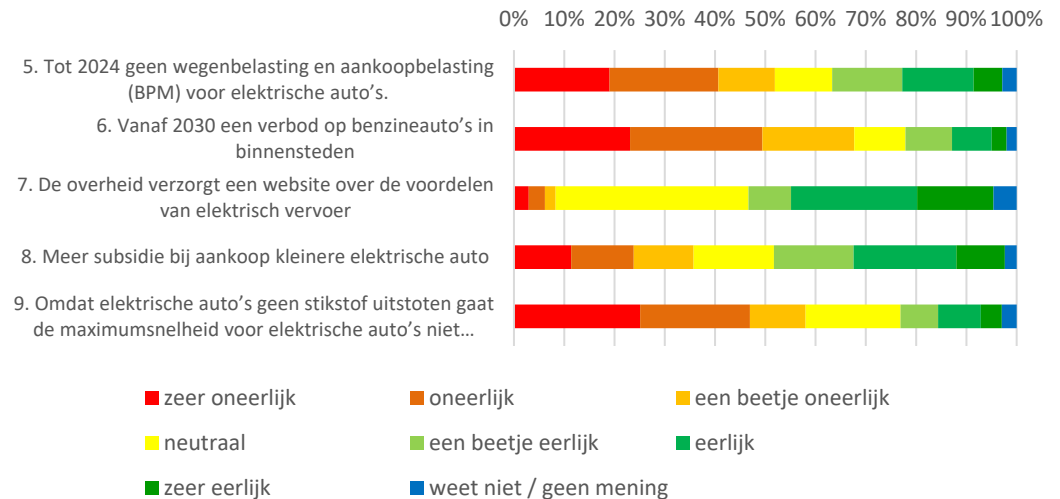

Figuur 3.9. Ingeschatte effectiviteit maatregelen elektrische auto's, in % (n=997)

3.5.3 Eerlijkheid

De voorgestelde maatregelen worden als redelijk oneerlijk ingeschat (zie Figuur 3.10). Slechts ongeveer één op de vijf respondenten vindt de maatregelen van de

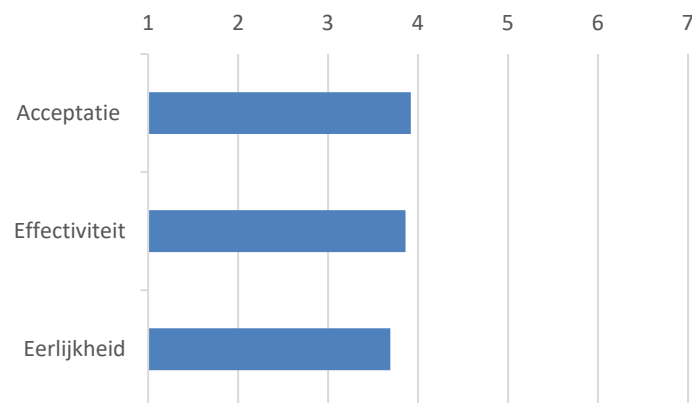
maximale snelheid van 130 km/uur voor elektrische auto's en het verbod op benzineauto's in de binnensteden een beetje eerlijk tot zeer eerlijk. Voor de overige maatregelen geldt dat 36% de subsidie voor kleinere auto's, dat 8,3% een website van de overheid, en 52% het kwijtschelden van onder andere wegenbelasting een beetje oneerlijk tot zeer oneerlijk vindt. Verder valt op dat ongeveer de helft van de respondenten een neutrale score geeft voor de website vanuit de overheid.

Figuur 3.10. Eerlijkheid voor maatregelen Elektrisch rijden, in % (n=997)

3.5.4 Gemiddeld draagvlak, ingeschatte effect en eerlijkheid

De resultaten van de vijf uitgevraagde maatregelen voor elektrisch rijden laten zien dat het draagvlak gemiddeld rond een beetje tegen en neutraal in worden beoordeeld ($M=3.9$, $SD=1.9$; zie Figuur 3.11). Ook de effectiviteit ($M=3.9$, $SD=1.7$) en eerlijkheid ($M=3.7$, $SD=1.7$) worden rond neutraal gescoord.

Figuur 3.11. Gemiddeld draagvlak, effectiviteit en eerlijkheid van elektrisch rijden maatregelen

3.5.5 Samenhang tussen factoren

In het volgende model namen we het gemiddelde draagvlak voor de vijf elektrische auto maatregelen als afhankelijke variabele, en de gemiddelde effectiviteit en de gemiddelde eerlijkheid van de elektrische auto maatregelen, persoonlijke waarden en bezorgdheid als onafhankelijke variabelen. Deze hebben we *stepwise* toegevoegd in een regressiemodel.

Effectiviteit, eerlijkheid en bezorgdheid bleken samen een significante hoeveelheid van de variantie van draagvlak te verklaren: $F(3, 981) = 1084,573$, $p = .000$, $R_{adj}^2 = .77$. De gewichten (bèta's) geven een indicatie van de bijdrage van iedere factor (zie Tabel 3.2). Eerlijkheid blijkt ook in dit model de sterkste voorspeller van draagvlak, met een bèta van .712. Vervolgens is effectiviteit een significante voorspeller (bèta=.168). Het gewicht van bezorgdheid is ook in dit model negatief (bèta=-0.068).

Tabel 3.2. Regressiegewichten draagvlak maatregelen elektrische auto's

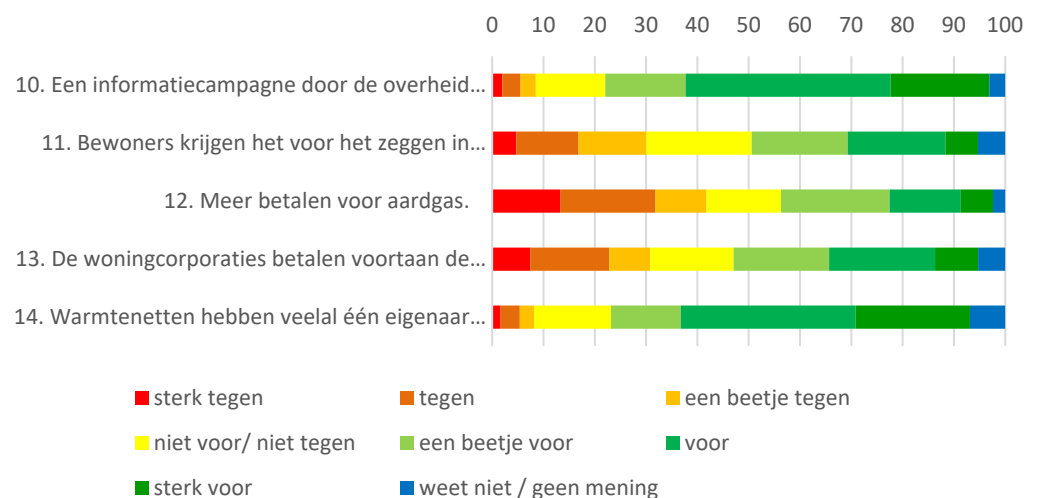
	Bèta	t	p-waarde
Eerlijkheid	0,712	31,541	,000
Effectiviteit	0,168	7,478	,000
Bezorgdheid	-0,068	-3,783	,000
Biosferische waarden	-0,008	-0,448	,654
Hedonistische waarden	0,014	0,878	,381
Altruïstische waarden	-0,002	-0,095	,924
Egoïstische waarden	-0,008	-0,526	,599

De vier persoonlijke waarden (biosferisch, altruïsme, egoïsme en hedonisme) bleken geen significante voorspellers en zijn daarom niet in het model meegenomen.

3.6 Warmtenet maatregelen

3.6.1 Draagvlak

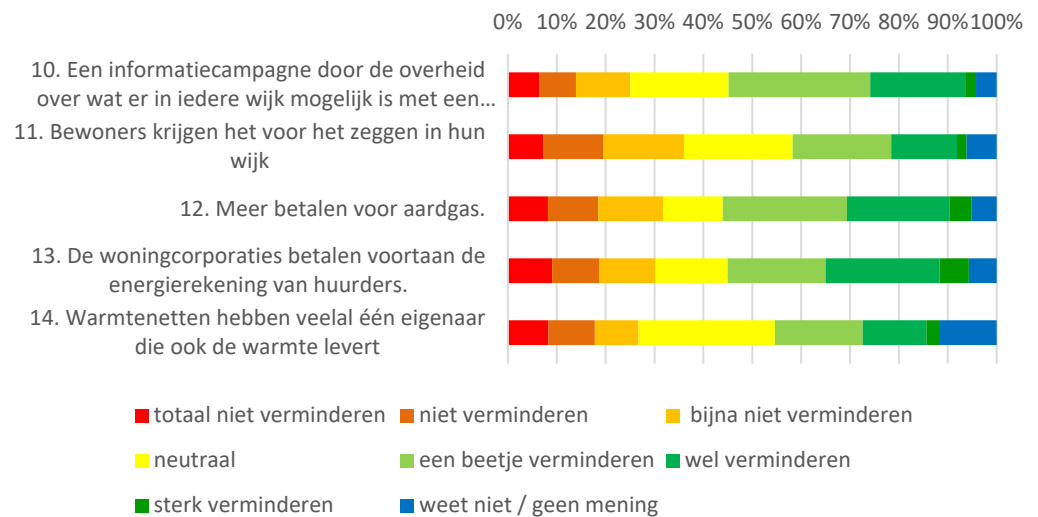
De informatiecampagne en de keuzevrijheid wat betreft een warmteleverancier, wordt door ongeveer 4 op de 5 respondenten geaccepteerd (zie Figuur 3.12). De maatregel dat woningcorporaties voortaan de energierekening betalen en dat bewoners in een wijk zelf bepalen hoe ze hun woning verwarmen kunnen beide op de helft van de steun van de respondenten rekenen.

Figuur 3.12. Draagvlak maatregelen warmtenetten, in % (n=1.025)

3.6.2 Effectiviteit

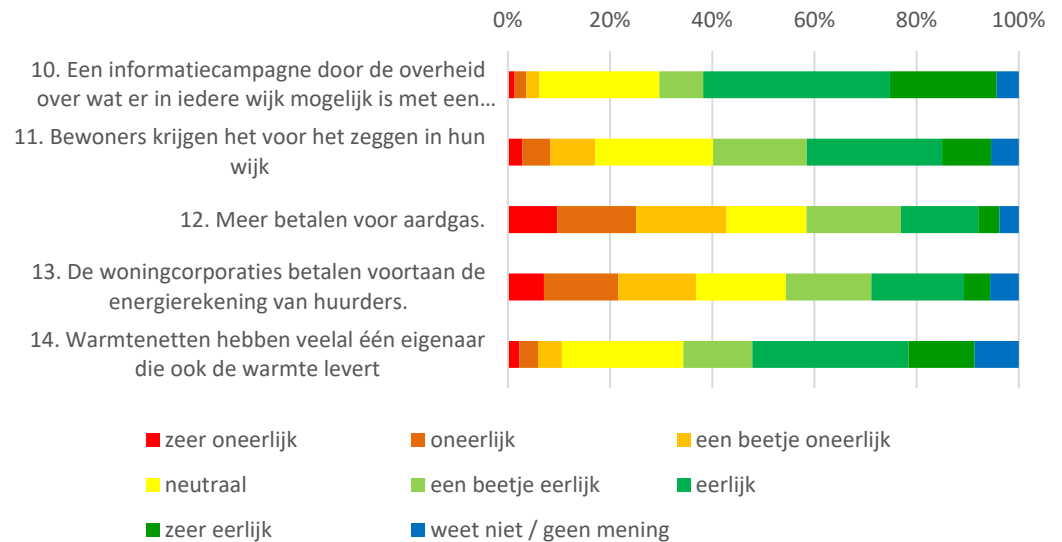
De maatregelen dat woningcorporaties de energierekening betalen, dat mensen meer betalen voor aardgas en de informatiecampagne vanuit de overheid wordt door ongeveer drie op de vijf respondenten gezien als een beetje tot zeer effectief (zie Figuur 3.13). Eén op de drie respondenten geeft bovendien aan dat keuzevrijheid wat betreft een warmtenet en dat bewoners het voor het zeggen krijgen in hun wijk een beetje effectief tot zeer effectief zullen zijn.

Figuur 3.13. Ingeschatte effectiviteit maatregelen warmtenetten, in % (n=1.025)

3.6.3 Eerlijkheid

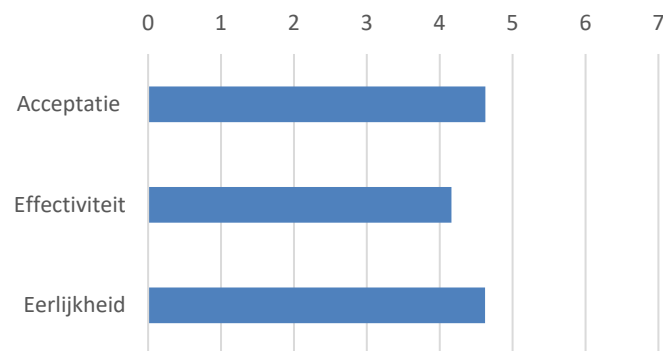
De maatregel dat bewoners keuzevrijheid hebben wat betreft hun warmtenet leverancier en de informatiecampagne vanuit de overheid scoren ongeveer gelijk op ingeschatte eerlijkheid; iets minder dan twee op de drie respondenten vindt deze maatregel minimaal een beetje eerlijk (zie Figuur 3.14). Voor zowel de woningcorporaties die de energierekening betalen en het meer betalen voor aardgas is dit ongeveer twee op de vijf respondenten. De informatiecampagne wordt door iets meer dan twee van de drie respondenten minimaal een beetje eerlijk gevonden.

Figuur 3.14. Eerlijkheid maatregelen warmtenetten, in % (n=1.025)

3.6.4 Gemiddeld draagvlak, ingeschatte effect en eerlijkheid

Uit de resultaten voor de vijf voorgelegde maatregelen geldt dat men deze gemiddeld gezien als acceptabel ($M=4.6$, $SD=1.7$) en als eerlijk ($M=4.6$, $SD=1.5$) beoordeelt (zie Figuur 3.15). De effectiviteit van deze maatregelen wordt gemiddeld gezien ingeschat in de richting van een beetje effectief ($M=4.2$, $SD=1.6$).

Figuur 3.15. Gemiddeld draagvlak, effectiviteit en eerlijkheid van warmtenetten maatregelen

3.6.5 Samenhang tussen factoren

In het volgende model namen we het gemiddelde draagvlak voor de vijf warmtenet maatregelen als afhankelijke variabele, en de gemiddelde effectiviteit en de gemiddelde eerlijkheid van de warmtenet maatregelen, persoonlijke waarden en bezorgdheid als onafhankelijke variabelen. Deze hebben we *stepwise* toegevoegd in een regressiemodel.

Effectiviteit, eerlijkheid, bezorgdheid en biosferische waarden bleken samen een significante hoeveelheid van de variantie van draagvlak te voorspellen: $F(4, 975)=329,652$, $p=.000$, $R_{adj}^2=.57$. De gewichten (bèta's) geven een indicatie van de bijdrage van iedere factor (zie Tabel 3.3). Eerlijkheid blijkt ook in dit model de sterkste voorspeller van draagvlak, met een bèta van .546. Vervolgens is

effectiviteit een significante voorspeller ($\beta = .212$). Het gewicht van bezorgdheid voor klimaatverandering was ook in dit model negatief ($\beta = -0.070$). Tot slot zijn biosferische waarden een voorspeller van draagvlak, met een $\beta = .058$.

Tabel 3.3. Regressiegewichten draagvlak maatregelen warmtenetten

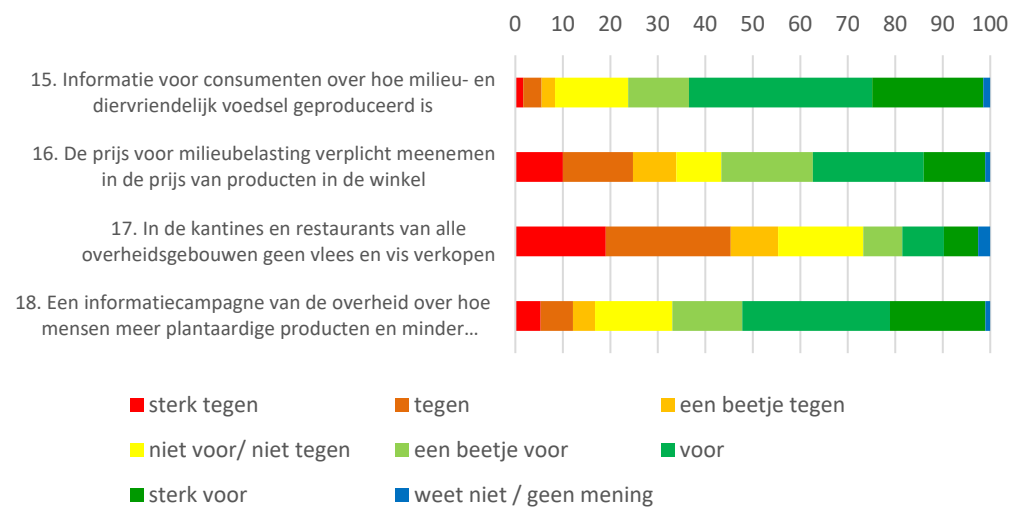
	Bèta	t	p-waarde
Eerlijkheid	0,546	19,308	,000
Effectiviteit	0,212	7,463	,000
Bezorgdheid	-0,070	-2,624	,009
Biosferische waarden	0,058	2,424	,016
Hedonistische waarden	0,002	0,100	,921
Altruïstische waarden	0,021	0,834	,405
Egoïstische waarden	0,012	0,591	,555

De overige persoonlijke waarden (altruïsme, egoïsme en hedonisme) bleken geen significante voorspellers en zijn daarom niet in het model meegenomen.

3.7 Eiwittransitie maatregelen

3.7.1 Draagvlak

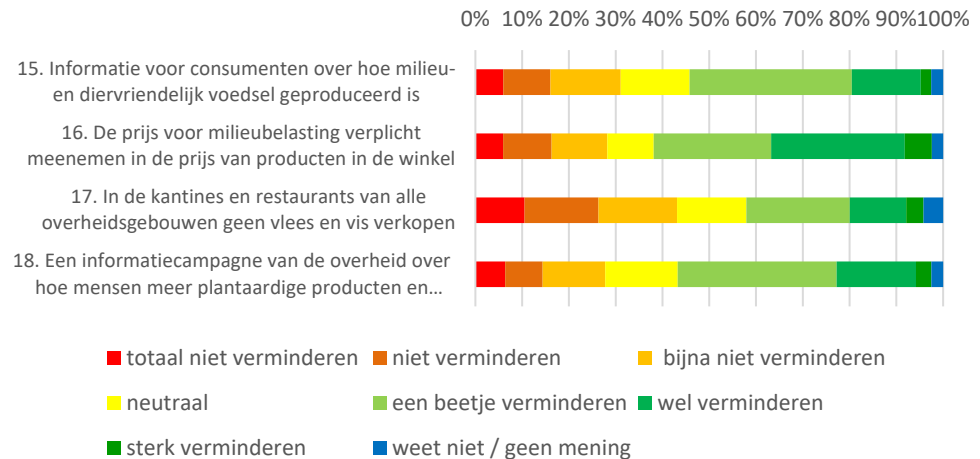
Het draagvlak voor de maatregel waarbij de kantines en restaurants in overheidsgebouwen geen vlees en vis meer verkopen is het laagst, met 24% voorstanders; zie Figuur 3.16. Bij beide informatiecampagnes, zowel gericht op minder vlees eten als op informatie hoe milieu- en diervriendelijke voedsel geproduceerd is, is ongeveer 3 van de 4 burgers minimaal een beetje voorstander. De aanpassing van de prijs van dierlijke producten kan op 56% draagvlak (een beetje tot sterk) rekenen.

Figuur 3.16. Draagvlak voor maatregelen eiwittransitie, in % (n=1.050)

3.7.2 Effectiviteit

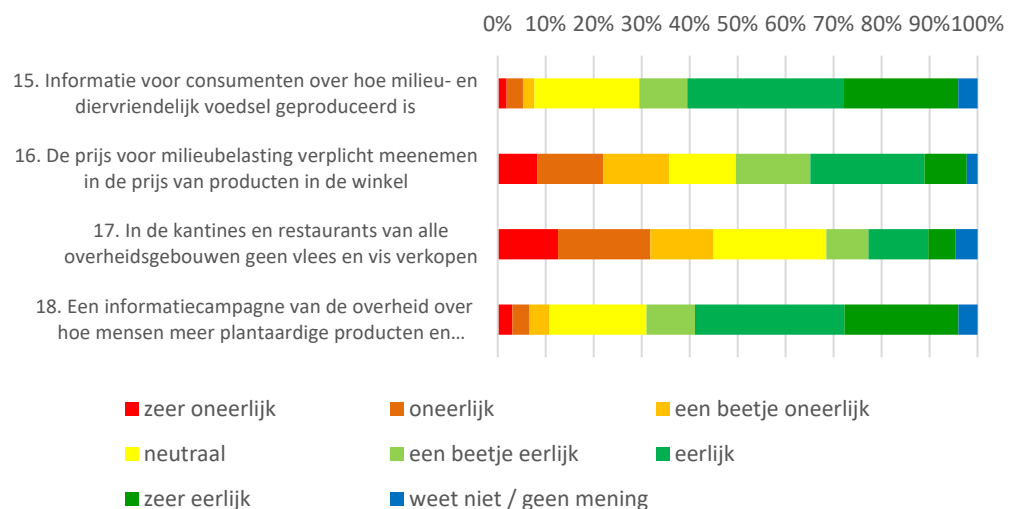
Beide informatiecampagnes en de maatregel dat de prijs voor milieubelasting wordt meegenomen in de prijs voor producten worden door ongeveer de helft van de respondenten als minimaal een beetje effectief tegen klimaatverandering gezien (zie Figuur 3.17). De maatregel om geen vlees en vis in overheidsgebouwen te verkopen wordt met een score van 43% tussen 'bijna niet verminderen' en 'totaal niet verminderen' minder effectief gevonden.

Figuur 3.17. Ingeschatte effectiviteit maatregelen eiwittransitie in % (n=1.050)

3.7.3 Eerlijkheid

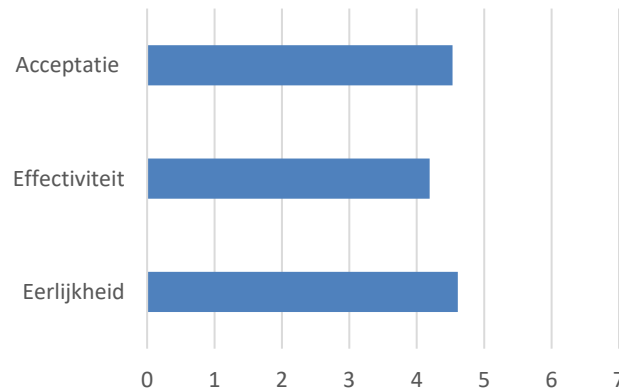
Beide informatiecampagnes worden beoordeeld als de meest eerlijke maatregelen (zie Figuur 3.18). 67% van de respondenten vindt de informatiecampagne over de gevolgen van klimaatverandering minimaal een beetje tot zeer eerlijk, en voor de informatiecampagne over milieu en plantaardige alternatieven voor dierlijke producten is dit 65%. Voor de maatregel geen vlees en vis in overheidsgebouwen te verkopen is dit 23%. Ongeveer de helft van de respondenten scoorde de maatregel waarbij de prijs voor milieubelasting wordt meegenomen in de prijs voor producten tussen 'een beetje eerlijk' en 'zeer eerlijk'.

Figuur 3.18. Eerlijkheid maatregelen eiwittransitie in % (n=1.050)

3.7.4 Gemiddeld draagvlak, ingeschatte effect en eerlijkheid

De resultaten laten zien dat het draagvlak voor de vier voorgelegde eiwittransitie maatregelen gemiddeld genomen iets boven 'neutraal' ligt ($M=4.5$, $SD=1.8$; zie Figuur 3.19). Dit geldt ook voor de gemiddelde score voor de ingeschatte effectiviteit ($M=4.2$, $SD=1.6$). Bovendien blijkt dat deze maatregelen gemiddeld neutraal tot een beetje eerlijk worden gevonden ($M=4.6$, $SD=1.7$).

Figuur 3.19. Gemiddeld draagvlak, effectiviteit en eerlijkheid van algemene maatregelen.

3.7.5 Draagvlakmodel maatregelen eiwittransitie

In het volgende model namen we het gemiddelde draagvlak voor de vier eiwittransitie maatregelen als afhankelijke variabele, en de gemiddelde effectiviteit en de gemiddelde eerlijkheid van de eiwittransitie maatregelen, persoonlijke waarden en bezorgdheid als onafhankelijke variabelen. Deze hebben we *stepwise* toegevoegd in een regressiemodel.

Effectiviteit, eerlijkheid, bezorgdheid en biosferische waarden bleken een significante hoeveelheid variantie van draagvlak te verklaren: $F(4, 1025) = 765,304$, $p = .000$, $R_{adj}^2 = .75$. De gewichten (bèta's) geven een indicatie van de bijdrage van iedere factor (zie Tabel 3.4). Eerlijkheid blijkt ook in dit model de sterkste voorspeller van draagvlak, met een bèta van 0.621. Vervolgens is effectiviteit een significante voorspeller (bèta=.196). Bezorgdheid voor klimaatverandering had ook in dit model een negatief gewicht (bèta=-.098). Tot slot spelen biosferische waarden een rol met een bèta=.074.

Tabel 3.4. Regressiegewichten draagvlak algemene maatregelen

	Bèta	t	p-waarde
Eerlijkheid	0,621	26,427	,000
Bezorgdheid	-0,098	-4,691	,000
Effectiviteit	0,196	8,648	,000
Biosferische waarden	0,074	4,152	,000
Hedonistische waarden	-0,025	-1,503	,133
Altruïstische waarden	-0,002	-0,081	,935
Egoïstische waarden	-0,009	-0,590	,556

De overige persoonlijke waarden (altruïsme, egoïsme en hedonisme) bleken geen significante voorspellers en zijn daarom niet in het model meegenomen.

3.8 Voorspellende factoren van draagvlak voor beleidsmaatregelen

In de voorgaande paragrafen hebben we voorspellende regressiemodellen gemaakt per onderwerp: algemeen, elektrische auto's, warmtenetten, en de eiwittransitie. In deze paragraaf beschrijven we de resultaten van een overkoepelend model waarin we naar de gemiddelden over alle maatregelen heen kijken. Vervolgens beschrijven we nog drie modellen voor ieder type beleidsmaatregel (juridisch, financieel, communicatief).

3.8.1 *Draagvlakmodel voor alle maatregelen*

Gemiddeld genomen neigt het draagvlak voor alle maatregelen naar de positieve kant: 4,6 op een schaal van 1 tot en met 7 (S.D.=1,0). Gemiddeld gezien worden de voorgestelde maatregelen niet als heel effectief of ineffectief beoordeeld: gemiddelde van 4,2 (S.D.=1,1). Wat betreft eerlijkheid is de gemiddelde beoordeling van de voorgelegde maatregel ook iets aan de positieve kant: gemiddelde van 4,5 (S.D.=1,0).

In dit eerste model nemen we het gemiddelde draagvlak voor alle achttien beleidsmaatregelen als afhankelijke variabele, en de gemiddelde effectiviteit en eerlijkheid van de achttien maatregelen, persoonlijke waarden en bezorgdheid als onafhankelijke variabelen. Deze hebben we *stepwise* toegevoegd in een regressiemodel.

Effectiviteit, eerlijkheid, bezorgdheid en biosferische waarden bleken samen een significante hoeveelheid variantie van het gemiddelde draagvlak te verklaren: $F(4, 1519) = 1751,358, p = .000, R_{adj}^2 = .82$. De gewichten (bèta's) geven een indicatie van de bijdrage van iedere factor (zie Tabel 3.5).

Eerlijkheid lijkt de sterkste voorspeller van draagvlak, met een bèta van .699. Bezorgdheid om klimaatverandering blijkt een negatief gewicht te hebben; bèta = -0.118. Aangezien bezorgdheid op een schaal van veel zorgen (1) tot helemaal geen zorgen (5) is gemeten, betekent dit dat bij veel zorgen er 0.118 van het draagvlak afgaat, en het geval van geen zorgen om het klimaat ($5 \cdot .118 =$) 0.59 van het draagvlak afgaat, op een schaal van 5. Vervolgens blijkt effectiviteit een significante voorspeller van draagvlak (bèta = .137), en tot slot spelen biosferische waarden een rol (bèta = .052).

Tabel 3.5. Regressiegewichten draagvlak alle maatregelen

	Bèta	t	p-waarde
Eerlijkheid	0,699	39,791	,000
Bezorgdheid	-0,118	-7,896	,000
Effectiviteit	0,137	8,042	,000
Biosferische waarden	0,052	4,275	,000
Hedonistische waarden	-0,007	-0,611	,542
Altruïstische waarden	0,010	0,760	,447
Egoïstische waarden	-0,003	-0,261	,794

De overige persoonlijke waarden (altruïsme, egoïsme en hedonisme) bleken geen significante voorspellers van draagvlak en zijn daarom niet in het model meegenomen.

3.8.2 *Draagvlakmodel juridische maatregelen*

Gemiddeld genomen neigt het draagvlak voor de juridische maatregelen naar de negatieve kant: 3,9 op een schaal van 1 tot en met 7 (S.D.=1,2). De voorgestelde maatregelen worden niet als heel effectief of ineffectief beoordeeld: gemiddelde van 3,9 (S.D.=1,2). Wat betreft eerlijkheid is de gemiddelde beoordeling van de voorgelegde maatregelen ook redelijk neutraal, met een gemiddelde van 4,0 (S.D.=1,2).

Ook voor juridische maatregelen hebben we gekeken hoe eerlijkheid, effectiviteit, waarden en bezorgdheid de mate van draagvlak voorspellen. Deze factoren hebben we *stepwise* toegevoegd in een regressiemodel. In het eerste model om draagvlak voor alle juridische maatregelen te verklaren.

Effectiviteit, eerlijkheid, bezorgdheid en biosferische waarden bleken samen een significante hoeveelheid van de variantie van draagvlak te voorspellen: $F(4, 1515)=792,735$, $p=.000$, $R_{adj}^2=.68$. De gewichten (bèta's) geven een indicatie van de bijdrage van iedere factor (zie Tabel 3.6). Eerlijkheid blijkt ook in dit model de sterkste voorspeller van draagvlak, met een bèta van .666. Vervolgens is effectiviteit van invloed op draagvlak (bèta=.155). Het gewicht van bezorgdheid voor klimaatverandering is ook in dit model negatief (bèta=-0.051). Biosferische waarden zijn tenslotte de laatste significante voorspeller, met een gewicht (bèta) van 0.045.

Tabel 3.6. Regressiegewichten draagvlak voor juridische maatregelen

	Bèta	t	p-waarde
Eerlijkheid	0,666	32,863	,000
Effectiviteit	0,155	7,443	,000
Bezorgdheid	-0,051	-2,684	,007
Biosferische waarden	0,045	2,726	,006
Hedonistische waarden	-0,003	-0,219	,827
Altruïstische waarden	-0,016	-0,939	,348
Egoïstische waarden	0,015	0,972	,331

Altruïstische, egoïstische en hedonistische waarden bleken geen significante voorspellers en zijn daarom niet in het model meegenomen.

3.8.3 *Draagvlakmodel financiële maatregelen*

Gemiddeld genomen neigt het draagvlak voor de financiële maatregelen naar de positieve kant: 4,7 op een schaal van 1 tot en met 7 (S.D.=1,2). De voorgestelde maatregelen worden gemiddeld als een beetje effectief beoordeeld: gemiddelde van 4,4 (S.D.=1,3). De financiële maatregelen worden bovendien gemiddeld als een beetje eerlijk beoordeeld: gemiddelde van 4,5 (S.D.=1,2).

Vervolgens hebben we een model gemaakt voor draagvlak voor financiële maatregelen; met de eerder beschreven voorspellers in een *stepwise* model.

Effectiviteit, eerlijkheid, bezorgdheid en altruïstische en egoïstische waarden bleken samen een significante hoeveelheid van de variantie van draagvlak te voorspellen: $F(5, 1516) = 1035,275$, $p = .000$, $R_{adj}^2 = .77$. De gewichten (bèta's) geven een indicatie van de bijdrage van iedere factor (zie Tabel 3.7). Eerlijkheid blijkt ook in dit model de sterkste voorspeller van draagvlak, met een bèta van .662. Het gewicht van bezorgdheid voor klimaatverandering is ook in dit model negatief (bèta=-0.106). In dit model valt op dat andere waarden aan draagvlak gerelateerd zijn: altruïstische (bèta=0.030) en egoïstische waarden (bèta=-0.027), al zijn de bèta's wel wat aan de lage kant.

Tabel 3.7. Regressiegewichten draagvlak voor financiële maatregelen

	Bèta	t	p-waarde
Eerlijkheid	0,662	36,737	,000
Effectiviteit	0,187	10,613	,000
Bezorgdheid	-0,106	-6,833	,000
Altruïstische waarden	0,030	2,287	,022
Egoïstische waarden	-0,027	-2,181	,029
Biosferische waarden	0,006	0,346	,716
Hedonistische waarden	-0,001	-0,080	,936

Biosferische en hedonistische waarden bleken geen significante voorspellers en zijn daarom niet in het model meegenomen.

3.8.4 Draagvlakmodel communicatiemaatregelen

Gemiddeld genomen is het draagvlak voor de communicatiemaatregelen positief: 5,3 op een schaal van 1 tot en met 7 (S.D.=1,2). De voorgestelde maatregelen worden gemiddeld als neutraal tot een beetje effectief beoordeeld: gemiddelde van 4,3 (S.D.=1,2). De communicatiemaatregelen worden bovendien gemiddeld als eerlijk beoordeeld: gemiddelde van 5,3 (S.D.= 1,2).

Vervolgens hebben we een model gemaakt voor draagvlak voor communicatiemaatregelen; met de eerder beschreven voorspellers in een *stepwise* model.

Effectiviteit, eerlijkheid, bezorgdheid en biosferische waarden bleken samen een significante hoeveelheid van de variantie van draagvlak te voorspellen: $F(4, 1507)=961,551$, $p=.000$, $R_{adj}^2=.72$. De gewichten (bèta's) geven een indicatie van de bijdrage van iedere factor (zie Tabel 3.8). Eerlijkheid blijkt ook in dit model de sterkste voorspeller van draagvlak, met een bèta van 0.558. Het gewicht van bezorgdheid voor klimaatverandering is ook in dit model negatief (bèta=-0.160). Vervolgens zijn effectiviteit (bèta=0.224) en biosferische waarden (bèta=0.084) significante voorspellers.

Tabel 3.8. Regressiegewichten draagvlak voor communicatie maatregelen

	Bèta	t	p-waarde
Eerlijkheid	0,558	30,422	,000
Bezorgdheid	-0,160	-9,163	,000
Effectiviteit	0,224	12,385	,000
Biosferische waarden	0,084	5,436	,000
Hedonistische waarden	-0,007	-0,502	,615
Altruïstische waarden	0,027	1,639	,101
Egoïstische waarden	0,005	0,343	,732

Altruïstische, egoïstische en hedonistische waarden bleken geen significante voorspellers en zijn daarom niet in het model meegenomen.

4 Conclusies en discussie

4.1 Conclusies

Met dit vragenlijstonderzoek wilden we antwoord vinden op de vraag: Wat is het maatschappelijk draagvlak voor toekomstige beleidsmaatregelen om klimaatverandering tegen te gaan?

Onze studie toont aan dat er gemiddeld gezien redelijk wat draagvlak is voor de voorgelegde klimaatmaatregelen. We zien wel dat de mate van draagvlak voor de diverse maatregelen verschilt: voor sommige maatregelen zijn veel mensen voorstander terwijl er bij andere maatregelen juist meer tegenstand is. Voor sommige maatregelen zijn we een meer gemixt beeld.

De hoogste mate van draagvlak is er voor de maatregel om bedrijven sterker te belasten: Als een bedrijf meer CO₂-uitstoot, moet het meer belasting betalen. Ook voor een communicatiecampagne over wat iedere Nederlander zelf kan doen voor het klimaat is het draagvlak hoog. In het algemeen zien we dat de voorgelegde maatregelen die gericht zijn op communicatie op een hogere mate van draagvlak kunnen rekenen. Dat is niet zo raar aangezien dit type maatregel voor mensen vrijblijvend is: of het gevolgen heeft voor hun handelen of dagelijks leven hangt af van of ze er voor kiezen wat met de informatie te doen. De voorgelegde juridische maatregelen kunnen juist op een lager draagvlak rekenen. Voor de (hypothetische) maatregel dat elektrische auto's op snelwegen 130 km/uur zouden mogen blijven rijden en andere auto's niet, is het draagvlak het laagst. Ook een verbod om vanaf 2030 benzineauto's in binnensteden te verbieden kan gemiddeld op minder draagvlak rekenen.

De resultaten van onze studie laten zien dat draagvlak voor beleidsmaatregelen sterk samenhangt met ervaren eerlijkheid. Als mensen vinden dat een maatregel rekening houdt met iedereen, of eerlijk is, dan is het draagvlak voor deze maatregel hoger. Als mensen een maatregel als oneerlijk beoordelen dan is het draagvlak lager. Omdat in deze studie gekeken is naar correlaties en niet naar causaliteit, kan het verband ook omgekeerd zijn: als mensen tegenstander van een maatregel zijn, geven zij vaker aan dat deze oneerlijk is. Dat mensen zoeken naar argumenten die bij hun mening passen is een bekend fenomeen. Met name de maatregelen over elektrische auto's die we mensen voorlegden werden als oneerlijker ingeschat. We zien bovendien dat mensen de door ons voorgelegde juridische maatregelen als wat oneerlijker beoordelen.

Daarnaast zien we dat de ingeschatte effectiviteit van een maatregel samenhangt met draagvlak. Als mensen een maatregel als een effectieve manier zien om klimaatverandering tegen te gaan, dan is het draagvlak hoger. En andersom, als mensen de maatregel als niet effectief inschatten dan is het draagvlak lager. Ook voor dit verband geldt dat we niet naar causaliteit hebben gekeken: het kan ook zo zijn dat mensen die tegenstander van een maatregel zijn, vervolgens vaker aangeven dat deze niet effectief is. Hierbij moet bovendien worden opgemerkt dat het gaat het om de perceptie van mensen, en niet hoe effectief een maatregel daadwerkelijk is. Over alle maatregelen heen zien we dat mensen de effectiviteit van de voorgelegde maatregelen niet zo hoog inschatten. De CO₂-belasting voor

bedrijven en het beprijzen van milieubelasting van producten worden als meest effectief beoordeeld. Eerdere studies lieten zien dat effectieve maatregelen juist minder worden geaccepteerd, ook omdat ze vaker ingrijpend zijn in het dagelijks leven van mensen (Steg e.a., 2006). Dit zien we in onze studie niet terug, maar dat heeft mogelijk te maken met onze selectie van maatregelen, waarbij we er geen rekening mee hebben gehouden of maatregelen daadwerkelijk een groot klimaateffect hebben.

We zagen daarnaast dat persoonlijke waarden een rol spelen in de mate van draagvlak die mensen ervaren. Vooral biosferische waarden, dus in hoeverre mensen natuur en milieu belangrijk vinden in hun leven, zijn gerelateerd aan draagvlak voor klimaatbeleid. Als mensen biosferische waarden belangrijker vinden, dan zijn zij ook meer voorstander van de voorgestelde maatregelen. Het is opvallend dat dit niet het geval bleek bij de maatregelen gericht op elektrisch vervoer. Eerdere studies laten wel zien dat autorijden bijzonder gedrag is, waar mensen veel aan hechten en sterke emoties bij voelen. Mogelijk is dit een verklaring waarom biosferische waarden geen rol spelen, en ook waarom het draagvlak voor de maatregelen gericht op elektrisch vervoer gemiddeld wat lager was.

Voor sommige maatregelen bleken bovendien ook andere waarden van belang. Zo bleken altruïstische waarden enigszins van belang wanneer het gaat om de door ons voorgelegde financiële maatregelen: mensen die wat over hebben voor een ander belangrijk vinden zijn meer voorstander van dit type maatregel. Mensen die juist meer waarde hechten aan zichzelf (egoïsme) zijn minder voorstander van financiële maatregelen.

Eerdere studies en ook de onze laten zien dat over het algemeen circa 70% van de Nederlandse bevolking zich zorgen maakt over klimaatverandering. Deze algemene bezorgdheid is al jaren ongeveer gelijk, blijkt uit de verschillende onderzoeken van I&O Research. De bekendheid met het Klimaatakkoord is het afgelopen jaar toegenomen, steeds meer mensen weten van het bestaan en geven aan wat van de inhoud te weten.

Als mensen zich minder zorgen maken om klimaatverandering dan zijn zij minder voorstander van maatregelen om klimaatverandering tegen te gaan. Dat is geen verrassende bevinding. Het hoge aandeel mensen dat zich wel zorgen maakt zorgt er echter voor dat er in het algemeen draagvlak is voor klimaatmaatregelen. Hoewel het draagvlak zoals beschreven verschilt per maatregel, is het bestaan van draagvlak voor klimaatmaatregelen een belangrijk gegeven voor bijvoorbeeld beleidsmakers. Met onze bevindingen over de rol van eerlijkheid en ingeschatte effectiviteit, kan beleid worden ontwikkeld dat voor zo veel mogelijk mensen acceptabel is. De resultaten laten zien dat met name communicatiemaatregelen op wat meer draagvlak kunnen rekenen, maar ook voor de andere typen maatregelen bestaat draagvlak. In een recent advies van de RLI (2019) werd gesteld dat de overheid bij transities terughoudend is met de inzet van beprijzing en regulering om verduurzaming tot stand te brengen, terwijl deze instrumenten vanwege hun effectiviteit juist eerder en vaker zouden moeten worden ingezet. Onze resultaten vormen een steun in de rug voor dit advies, omdat onze studie laat zien dat ook voor dit type instrumenten draagvlak bestaat.

4.2 Discussie

In dit onderzoek hebben we draagvlak voor toekomstige beleidsmaatregelen onderzocht. Mensen hebben een mening over waar ze voor- of tegenstander van zijn, maar pas bij de invoering zal blijken hoe acceptabel maatregelen in het dagelijks leven daadwerkelijk gevonden worden en of er maatschappelijke weerstand zal ontstaan. Desondanks geven de resultaten van onze studie een indicatie van waar meer of minder maatschappelijke ruimte is om maatregelen door te voeren. Dat eerlijkheid en effectiviteit belangrijke kenmerken zijn die draagvlak beïnvloeden is wat ons betreft een belangrijke les. Hoe de ervaren eerlijkheid en ingeschatte effectiviteit van beleid verbeterd zou kunnen worden is voor ons een interessante vervolgvraag.

We hebben een bepaalde selectie van onderwerpen en maatregelen gemaakt. Onze selectie was een combinatie van maatregelen uit het Klimaatakkoord en hypothetische maatregelen. We hebben variatie aangebracht in het type maatregel, maar achteraf gezien had dit wat gestructureerder gekund. Algemene conclusies over dat draagvlak voor het ene onderwerp groter zou zijn dan het voor het andere kunnen we niet trekken. Ook kunnen we niet in zijn algemeenheid zeggen dat juridische maatregelen minder acceptabel zijn dan bijvoorbeeld financiële maatregelen. Daarvoor is onze eigen selectie te bepalend geweest.

Referenties

- Belastingdienst (2019). *Belastingmoraal*. Webpagina via [https://over-ons.belastingdienst.nl/ontdek-meer-over-de-belasting dienst/hoe-ziet-Nederland-de-belasting dienst-2/belastingmoraal/](https://over-ons.belastingdienst.nl/ontdek-meer-over-de-belasting-dienst/hoe-ziet-Nederland-de-belasting-dienst-2/belastingmoraal/)
- Jakobsson, C., Fujii, S., & Gärling, T. (2000). Determinants of private car users' acceptance of road pricing. *Transport Policy*, 7, 153-158.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.
- Steg, L., Dreijerink, L., & Abrahamse, W. (2006). Why are energy policies acceptable and effective?. *Environment and Behavior*, 38(1), 92-111.
- Steg, L., Dreijerink, L., & Abrahamse, W. (2005). Factors influencing the acceptability of energy policies: A test of VBN theory. *Journal of Environmental Psychology*, 25(4), 415-425.
- Stern, P. C., Dietz, T., & Guagnano, G. A. (1998). A brief inventory of values. *Educational and Psychological Measurement*, 58(6), 984-1001.
- Vringer, K., & Carabain, C. (2019). *Maatschappelijk draagvlak voor transitiebeleid*. Den Haag: PBL en SCP rapport.

A Vragenlijst

Persoonlijke waarden

1. Hoe belangrijk zijn de volgende 16 waarden voor u als leidraad in uw leven?

Uw scores kunnen variëren van -1 tot 7. Hoe hoger het cijfer (0,1,2,3,4,5,6,7) hoe belangrijker de waarde. De score -1 betekent dat de waarde ingaat tegen uw principes. De score 0 betekent dat de waarde voor u helemaal niet belangrijk is.

Probeer zoveel mogelijk variatie in uw oordelen te geven, en geef alleen de waarden die uiterst belangrijk voor u zijn een 7.

In hoeverre vindt u de volgende waarden belangrijk in uw leven?

	-1	0	...	7
GELIJKHEID. Gelijke kansen voor iedereen				
RESPECT VOOR DE AARDE. In harmonie leven met andere soorten				
SOCIALE MACHT. Controle over anderen, dominantie				
PLEZIER. Genieten, vervullen van verlangens				
EENHEID MET DE NATUUR. Verbonden voelen met de natuur				
EEN VREEDZAME WERELD. Bevrijd van oorlogen en conflict				
RIJKDOM. Materiële bezittingen, geld				
AUTORITEIT. Het recht om te leiden en te bepalen				
SOCIALE RECHTVAARDIGHEID. Onrecht herstellen, geven om de zwakkeren				
GENIETEN VAN HET LEVEN. Goed eten, seks, vrije tijd, etc.				
BESCHERMING VAN HET MILIEU. Behoud van het milieu en de natuur				
INVLOEDRIJK. Een impact hebben op mensen en gebeurtenissen				
BEHULPZAAMHEID. Het welzijn van anderen bevorderen				
MILIEUVERVUILING VOORKOMEN. Natuurlijke hulpbronnen beschermen				
GENOTZUCHT. Zo veel mogelijk leuke dingen doen.				
AMBITIEUS. Hard werken, ambities en doelen nastreven				

Beleidsmaatregelen

De Nederlandse overheid ontwikkelt verschillende maatregelen om burgers en bedrijven te stimuleren om minder broeikasgassen (onder andere CO₂) uit te stoten.

2. In hoeverre maakt u zich zorgen over de uitstoot van broeikasgassen (onder andere CO₂), de klimaatverandering en de effecten daarvan voor het milieu?

1. veel zorgen
2. enige zorgen
3. neutraal
4. niet zo veel zorgen
5. helemaal geen zorgen
6. weet niet

3. In hoeverre bent u bekend met het Klimaatakkoord?

1. Mee bekend, heb een goed beeld van de maatregelen die erin staan
2. Mee bekend, heb een globaal beeld van de maatregelen die erin staan
3. Bekend met dat er een Klimaatakkoord is, niet met de inhoud
4. Ik ben hier niet mee bekend

Algemene maatregelen

Wij zijn benieuwd hoe u tegen onderstaande maatregelen aankijkt. Een deel van deze maatregelen komt uit plannen van de overheid (zoals het Klimaatakkoord), maar niet allemaal. Een aantal maatregelen gaat verder dan wat de overheid nu voor ogen heeft.

4a. In welke mate bent u voor- of tegen de volgende maatregelen?

1. sterk tegen
2. tegen
3. een beetje tegen
4. niet voor/ niet tegen
5. een beetje voor
6. voor
7. sterk voor
8. weet niet / geen mening

A. Een CO ₂ -belasting voor bedrijven. Als een bedrijf meer CO ₂ -uitstoot moet het meer belasting betalen.
B. Maximum aan CO ₂ -uitstoot voor huishoudens. Als een huishouden meer wil uitstoten dan dit maximum, dan moet het extra rechten kopen of ruilen met mensen die minder CO ₂ uitstoten.
C. Inkomstenbelasting. Naarmate iemand meer geld verdient, betaalt hij of zij meer algemene belasting.
D. Informatiecampagne over wat iedere Nederlander zelf kan doen voor het klimaat.

4b. In welke mate denkt u dat deze maatregelen leiden tot een vermindering van klimaatverandering?

1. totaal niet verminderen
2. niet verminderen
3. bijna niet verminderen
4. neutraal
5. een beetje verminderen
6. wel verminderen
7. sterk verminderen
8. weet niet / geen mening

A. Een CO ₂ -belasting voor bedrijven. Als een bedrijf meer CO ₂ -uitstoot moet het meer belasting betalen
B. Maximum aan CO ₂ -uitstoot voor huishoudens. Als een huishouden meer wil uitstoten dan dit maximum, dan moet het extra rechten kopen of ruilen met mensen die minder CO ₂ uitstoten
C. Inkomstenbelasting. Naarmate iemand meer geld verdient, betaalt hij of zij meer algemene belasting.
D. Informatiecampagne over wat iedere Nederlander zelf kan doen voor het klimaat.

4c. In welke mate vindt u dat deze maatregelen rekening houden met iedereen (eerlijk zijn)?

1. zeer oneerlijk
2. oneerlijk
3. een beetje oneerlijk
4. neutraal
5. een beetje eerlijk
6. eerlijk
7. zeer eerlijk
8. weet niet / geen mening

A. Een CO ₂ -belasting voor bedrijven. Als een bedrijf meer CO ₂ -uitstoot moet het meer belasting betalen
B. Maximum aan CO ₂ -uitstoot voor huishoudens. Als een huishouden meer wil uitstoten dan dit maximum, dan moet het extra rechten kopen of ruilen met mensen die minder CO ₂ uitstoten
C. Inkomstenbelasting. Naarmate iemand meer geld verdient, betaalt hij of zij meer algemene belasting.
D. Een informatiecampagne over wat iedere Nederlander zelf kan doen voor het klimaat.

Drie routes waarin niet alle respondenten alle vragen voorgelegd krijgen:

ROUTE 1: VOEDING EN ELEKTRISCH RIJDEN

ROUTE 2: VOEDING EN WARMTENETTEN

ROUTE 3: WARMTENETTEN EN ELEKTRISCH RIJDEN

Maatregelen gericht op voeding

In Nederland is er steeds meer aandacht voor het eten van meer plantaardig en minder dierlijk voedsel. Ook de overheid heeft verschillende plannen om plantaardig eten te bevorderen.

5a. In welke mate bent u voor- of tegen de volgende maatregelen?

1. sterk tegen
2. tegen
3. een beetje tegen
4. niet voor/ niet tegen
5. een beetje voor
6. voor
7. sterk voor
8. weet niet / geen mening

E. Informatie voor consumenten over hoe milieu- en diervriendelijk voedsel geproduceerd is, bijvoorbeeld via een app of website
F. De prijs voor milieubelasting verplicht meenemen in de prijs van producten in de winkel. Producten met dierlijke ingrediënten (zoals vlees, vis, kaas of eieren) worden dan duurder.
G. In de kantines en restaurants van alle overheidsgebouwen geen vlees en vis verkopen.
H. Een informatiecampagne van de overheid over hoe mensen meer plantaardige producten (zoals groente, bonen en peulvruchten) en minder dierlijke producten (zoals vlees, vis, kaas of eieren) kunnen eten.

5b. In welke mate denkt u dat deze maatregelen leiden tot een vermindering van klimaatverandering?

1. totaal niet verminderen
2. niet verminderen
3. bijna niet verminderen
4. neutraal
5. een beetje verminderen
6. wel verminderen
7. sterk verminderen
8. weet niet / geen mening

E. Informatie voor consumenten over hoe milieu- en diervriendelijk voedsel geproduceerd is, bijvoorbeeld via een app of website
F. De prijs voor milieubelasting verplicht meenemen in de prijs van producten in de winkel. Producten met dierlijke ingrediënten (zoals vlees, vis, kaas of eieren) worden dan duurder.
G. In de kantines en restaurants van alle overheidsgebouwen geen vlees en vis verkopen.
H. Een informatiecampagne van de overheid over hoe mensen meer plantaardige producten (zoals groente, bonen en peulvruchten) en minder dierlijke producten (zoals vlees, vis, kaas of eieren) kunnen eten.

5c. In welke mate vindt u deze maatregelen rekening houden met iedereen (eerlijk zijn)?

1. zeer oneerlijk
2. oneerlijk
3. een beetje oneerlijk
4. neutraal
5. een beetje eerlijk
6. eerlijk
7. zeer eerlijk
8. weet niet / geen mening

E. Informatie voor consumenten over hoe milieu- en diervriendelijk voedsel geproduceerd is, bijvoorbeeld via een app of website
F. De prijs voor milieubelasting verplicht meenemen in de prijs van producten in de winkel. Producten met dierlijke ingrediënten (zoals vlees, vis, kaas of eieren) worden dan duurder.
G. In de kantines en restaurants van alle overheidsgebouwen geen vlees en vis verkopen.
H. Een informatiecampagne van de overheid over hoe mensen meer plantaardige producten (zoals groente, bonen en peulvruchten) en minder dierlijke producten (zoals vlees, vis, kaas of eieren) kunnen eten.

Maatregelen gericht op warmtenetten

Met een warmtenet in een wijk kunnen huizen worden verwarmd. Daardoor hoeft niet meer ieder huis een cv-ketel op aardgas te hebben. Een warmtenet staat ook wel bekend als stadsverwarming of blokverwarming. Het is een soort cv-installatie in het groot. Ergens in de wijk staat een centrale 'ketel' (een warmtebron). Met buizen gaat het warme water naar de huizen.

In duurzame warmtenetten wordt aardwarmte of restwarmte gebruikt, bijvoorbeeld van een elektriciteitscentrale, fabriek of datacenter. Er is dan geen aardgas meer nodig.

6a. In welke mate bent u voor- of tegen de volgende maatregelen?

1. sterk tegen
2. tegen
3. een beetje tegen
4. niet voor/ niet tegen
5. een beetje voor
6. voor
7. sterk voor
8. weet niet / geen mening

I.	Een informatiecampagne door de overheid over wat er in iedere wijk mogelijk is met een warmtenet.
J.	Bewoners krijgen het voor het zeggen in hun wijk: zij bepalen met elkaar hoe ze in de toekomst hun woningen verwarmen.
K.	Meer betalen voor aardgas. Het geld dat dit oplevert wordt besteed aan subsidies voor het energiezuinig maken van woningen.
L.	De woningcorporaties betalen voortaan de energierekening van huurders. Hierdoor zullen corporaties sneller geneigd zijn woningen energiezuinig maken. De huurprijs gaat voor huurders wat omhoog.
M.	Warmtenetten hebben veelal één eigenaar die ook de warmte levert. Burgers moeten de vrijheid hebben om zelf voor een warmteleverancier te kiezen.

6b. In welke mate denkt u dat deze maatregelen leiden tot een vermindering van klimaatverandering?

1. totaal niet verminderen
2. niet verminderen
3. bijna niet verminderen
4. neutraal
5. een beetje verminderen
6. wel verminderen
7. sterk verminderen
8. weet niet / geen mening

I.	Een informatiecampagne door de overheid over wat er in iedere wijk mogelijk is met een warmtenet.
J.	Bewoners krijgen het voor het zeggen in hun wijk: zij bepalen met elkaar hoe ze in de toekomst hun woningen verwarmen.
K.	Meer betalen voor aardgas. Het geld dat dit oplevert wordt besteed aan subsidies voor het energiezuinig maken van woningen.
L.	De woningcorporaties betalen voortaan de energierekening van huurders. Hierdoor zullen corporaties sneller geneigd zijn woningen energiezuinig maken. De huurprijs gaat voor huurders wat omhoog.
M.	Warmtenetten hebben veelal één eigenaar die ook de warmte levert. Burgers moeten de vrijheid hebben om zelf voor een warmteleverancier te kiezen.

6c. In welke mate vindt u deze maatregelen rekening houden met iedereen (eerlijk zijn)?

1. zeer oneerlijk
2. oneerlijk
3. een beetje oneerlijk
4. neutraal
5. een beetje eerlijk
6. eerlijk
7. zeer eerlijk
8. weet niet / geen mening

I.	Een informatiecampagne door de overheid over wat er in iedere wijk mogelijk is met een warmtenet.
J.	Bewoners krijgen het voor het zeggen in hun wijk: zij bepalen met elkaar hoe ze in de toekomst hun woningen verwarmen.
K.	Meer betalen voor aardgas. Het geld dat dit oplevert wordt besteed aan subsidies voor het energiezuinig maken van woningen.
L.	De woningcorporaties betalen voortaan de energierekening van huurders. Hierdoor zullen corporaties sneller geneigd zijn woningen energiezuinig maken. De huurprijs gaat voor huurders wat omhoog.
M.	Warmtenetten hebben veelal één eigenaar die ook de warmte levert. Burgers moeten de vrijheid hebben om zelf voor een warmteleverancier te kiezen.

Maatregelen gericht op elektrisch rijden

De overheid wil dat meer mensen elektrisch gaan autorijden, in plaats van met auto's die rijden op benzine of diesel. Hieronder volgt een aantal maatregelen die gaan over elektrisch rijden.

7a. In welke mate bent u voor- of tegen de volgende maatregelen?

1. sterk tegen
2. tegen
3. een beetje tegen
4. niet voor/ niet tegen
5. een beetje voor
6. voor
7. sterk voor
8. weet niet / geen mening

N.	Tot 2024 geen wegenbelasting en aankoopbelasting (BPM) voor elektrische auto's
O.	Vanaf 2030 een verbod op benzineauto's in binnensteden. Alleen elektrische auto's mogen binnensteden nog in.
P.	De overheid verzorgt een website over de voordelen van elektrisch vervoer.
Q.	Als je een kleinere elektrische auto koopt krijg je meer subsidie dan als je een grotere elektrische auto koopt.
R.	Omdat elektrische auto's geen stikstof uitstoten gaat de maximumsnelheid voor elektrische auto's niet omlaag. Zij mogen op snelwegen 130 km/uur blijven rijden.

7b. In welke mate denkt u dat deze maatregelen leiden tot een vermindering van klimaatverandering?

1. totaal niet verminderen
2. niet verminderen
3. bijna niet verminderen
4. neutraal
5. een beetje verminderen
6. wel verminderen
7. sterk verminderen
8. weet niet / geen mening

N. Tot 2024 geen wegenbelasting en aankoopbelasting (BPM) voor elektrische auto's
O. Vanaf 2030 een verbod op benzineauto's in binnensteden. Alleen elektrische auto's mogen binnensteden nog in.
P. De overheid verzorgt een website over de voordelen van elektrisch vervoer.
Q. Als je een kleinere elektrische auto koopt krijg je meer subsidie dan als je een grotere elektrische auto koopt
R. Omdat elektrische auto's geen stikstof uitstoten gaat de maximumsnelheid voor elektrische auto's niet omlaag. Zij mogen op snelwegen 130 km/uur blijven rijden.

7c. In welke mate vindt u deze maatregelen rekening houden met iedereen (eerlijk zijn)?

1. zeer oneerlijk
2. oneerlijk
3. een beetje oneerlijk
4. neutraal
5. een beetje eerlijk
6. eerlijk
7. zeer eerlijk
8. weet niet / geen mening

N. Tot 2024 geen wegenbelasting en aankoopbelasting (BPM) voor elektrische auto's
O. Vanaf 2030 een verbod op benzineauto's in binnensteden. Alleen elektrische auto's mogen binnensteden nog in.
P. De overheid verzorgt een website over de voordelen van elektrisch vervoer.
Q. Als je een kleinere elektrische auto koopt krijg je meer subsidie dan als je een grotere elektrische auto koopt
R. Omdat elektrische auto's geen stikstof uitstoten gaat de maximumsnelheid voor elektrische auto's niet omlaag. Zij mogen op snelwegen 130 km/uur blijven rijden.

B Tabel gewogen gemiddelden per maatregel

	Draagvlak		Effectiviteit		Eerlijkheid	
	M	SD	M	SD	M	SD
Algemeen (n=1536)*	5,20	1,13	4,53	1,25	5,19	1,08
CO ₂ -belasting bedrijven (F)	5,81	1,42	4,91	1,70	5,60	1,40
Max CO ₂ -uitstoot huishoudens (J)	3,95	1,86	4,04	1,66	4,38	1,71
Inkomstenbelasting (F)	5,24	1,66	-	-	5,15	1,66
Informatiecampagne iedereen doet wat (C)	5,79	1,38	4,63	1,43	5,62	1,34
Elektrische auto's (n=997)	3,92	1,36	3,86	1,36	3,69	1,31
Geen wegen- en aankoopbelasting EV (F)	3,93	2,05	4,00	1,78	3,46	1,93
Vanaf 2030 verbod benzineauto's in binnensteden (J)	3,15	1,98	4,17	1,83	2,92	1,70
Website over voordelen EV (C)	4,79	1,65	3,72	1,52	4,91	1,48
Meer subsidie op kleinere elektrische auto dan op grotere (F)	4,62	1,86	4,07	1,72	4,15	1,88
Max snelheid EV op 130 km/uur (J)	3,04	1,91	3,31	1,68	3,04	1,80
Warmtenetten (n=1025)	4,63	1,01	4,16	1,26	4,62	1,07
Informatiecampagne over warmtenet. (C)	5,42	1,40	4,30	1,50	5,39	1,38
Bewoners krijgen het voor het zeggen over woning verwarming (J)	4,26	1,63	3,89	1,54	4,76	1,50
Meer betalen voor aardgas. Geld voor energiezuinig maken woningen (F)	3,80	1,85	4,24	1,70	3,83	1,71
Woningcorporaties betalen de energierekening huurders (F)	4,25	1,80	4,28	1,76	4,03	1,70
Burgers moeten de vrijheid hebben om zelf voor een warmteleverancier te kiezen (J)	5,43	1,44	4,00	1,57	5,04	1,46
Eiwittransitie (n=1050)	4,53	1,42	4,19	1,36	4,61	1,34
Informatie voor consumenten over productie milieu- en diervriendelijk voedsel (C)	5,47	1,42	4,18	1,50	5,38	1,47
De prijs voor milieubelasting verplicht meenemen in de prijs van producten in de winkel (F)	4,36	1,95	4,50	1,68	4,24	1,83
In overheidsgebouwen geen vlees en vis verkopen (J)	3,26	1,87	3,76	1,69	3,60	1,77
Informatiecampagne over eten van meer plantaardige producten (C)	5,04	1,72	4,30	1,52	5,28	1,57
Totaal	4,61	1,03	4,18	1,12	4,56	1,01

* Het aantal respondenten per vraag hangt af van het aantal mensen dat 'weet niet / geen mening' invult op een vraag. Deze mensen zijn uit de gemiddelden weggelaten.